REGIÆ.

CONSTITV-TIONIS,

Ad curiarum Præſidalium autoritatem pertinentis, breuis & dilucida expoſitio,

ANTONIO VSILLO DO-ctore Regente Montiſpeſſuli autore.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

LVGDVNI,

APVD GVLIELMVM ROVILLIVM,

SVB SCVTO VENETO.

M. D. LVI.

Cum Priuilegio Regis.

13.4.13.52

Extraict du Priuilege du Roy.

PAR GRACE & priuilege du Roy eſt permis à Guillaume Rouille, Libraire de Lyon d'imprimer, ou faire imprimer vne foys, ou pluſieurs vn liure intitulé, *Regia Conſtitutionis ad Curiarum Præſidalium autoritatem pertinentis, breuis expoſitio, Antonio Vſillo Doctore Regente Mompeſſuli autore.* Et defendu à tous Libraires, Imprimeurs & autres, de ce Royaume de n'imprimer, ne faire imprimer, vendre, ne diſtribuer autres que ceux qu'aura imprimé, ou faict imprimer ledict Rouille, dans le temps & terme de dix ans, à compter du iour & datte de la premiere impreſsion: ſur peine de confiſcation des liures & d'amende arbitraire. Et veut & entend ledict Seigneur que par l'inſertion qui ſera faicte à chacun deſdicts liures, & les defences & inhibitions cy deſſus leur ſoyent tenues pour ſignifiees, ſans que ledict Rouille ſoit tenu les faire ſignifier particulierement. Donné à Sainct Germain en Laye le neufiéme de Septembre, mil cinq cens cinquante cinq.

Par le Roy, le Seigneur de Paſſy, Maiſtre des Requeſtes ordinaire de l'hoſtel preſent.

Signé Fizes,

Et ſeelé du grand ſeau en cire iaune à ſimple queuë.

IOANNI BERTRANDO, MAGNO GALLIARVM NOMOPHYLACI,

& Conuenarum Epiſcopo meritiſsimo, Antonius Vſillus S. D.

SCIO *ipſe, quàm plurimos bonitatis naturæ inimicos ſæpe miratos fuiſſe. illuſtriſſime* Procancellarie, *& noſtri* Principis *ſummam poteſtatẽ, qua præfulget in condendis legibus, reuocauiſſe in dubium, cùm iuſſu principali & conſilio aliorum* Procerum, *illam legem præclaram edidiſſes de* Magiſtratibus Præſidalibus, *quæ tam ſanctè veſtra omnium prudentia excogitata eſt, & hominum naturæ vtiliter inuenta, vt nullus locus litibus vanis, aut potius pernicioſis, fuerit relictus.* Nos *autem frequentius, cùm per atria* Parlamentorum *circuncurreremus, infinitos aceruos litium videbamus inchoatos, quarum deciſioni vix quæcunque ingenia humana ſuffeciſſent.* Ideo *ſubſiſtebamus, magno animi dolore fracti, quare* Genius *aliquis bonus ſuperioribus annis* Reges *noſtros minimè fuerit hortatus ad huius præclari edicti promulgationem.* De*ſpectus autem cauſa in illis fuit* Iu-

ris Romanorum *inſcitia, & quòd viſus fuiſſet* Princeps *veterum* Magiſtratuum *autoritatem labefactare.*Errant *illi quidem, ignorantes creationem horum* Iudicum *eſſe hauſtam ex fontibus* Iuris *ciuilis.*Nam *ſi quis fortè delectetur lectione huius opuſculi, inueniet has leges* Præſidales *parum diſcrepare à præceptis* Iureconſultorum, *&* Imperatorum *conſtitutionibus.* Scriptores *etiam antiquitatum ſimilium edictorum multis in locis meminerunt, quo tempore* Romani Imperatores *totius orbis fruebantur imperio.* Sed *illis canibus latrantibus facilè ignoſcendum eſſe putaui, qui functionem dignitatum magis metiuntur ſuis commoditatibus, quàm fideliſſimo obſequio, quod* Principi *debetur, & ciuitatum tranquillitate, in quibus ipſi dominatum habent.* Mala *enim mens improbis artibus, & malorum ſanguine, ad magnum cumulum diuitiarum cupit peruenire.* Nos, *licet ad munus iudicandi dono* Principis *ſimus acciti, deſideramus tamen (*Deus *ita nos amet) omnes lites forenſes eſſe affixas cruci.* Siquidem *tolerandi non ſunt iudices, qui ſuggerunt anſam litigandi, nec dant operam, vt diſceptationes hominum dirimantur.* Vir *enim rectè iudicans debet eligere, potius affligi malis fortunæ, (vt* Moſes *ille* Hebræus *fecit) quàm temporariis peccati commodis frui.* Satis *laudari non poſſet hoc edictum propter humanæ ſocietatis neceſſitatem, & hominum concordiam: ſed tam ſanctum non eſt, quin* Iudicum *auaritia poſſit expugnari.* Verùm *non dubito, quòd ſi odio, aut philargyria, (quæ bonis à* Natura *datis eſt contraria) vel alia animi perturbatione, bonitatem huius legis tam iuſtæ peruerterint, quin portionem æterni interitus accipiant, cum* Dathan *&* Abiron, *quos viuos terra abſorbuit: & licet fallant* Regis *æquiſſimam voluntatem,* Dei *tamen ſeueritatem, qui oculos habet vindices, minimè*

euita-

euitabunt. Has *animaduerſiones contractioribus noctibus lucubratas, ſub tuo nomine dicamus & conſecramus: partim quòd Princeps integrum* Iuris *theſaurum in tuo pectore reconditum tenet: partim quòd in tanta munerum functione, quæ per totam* Galliam *cum ſumma gloria magnificè geſſiſti, homines inter ſe diſsidentes, communi amicitiæ vinculo fideliſsimè iunxiſti.* Hoc *edictum eſt litibus atrociſsimus hoſtis: ideo has cogitationes tibi pacis & concordiæ amiciſsimo donamus. Quibus acceſsionem longè locupletiorem poſt paucos dies addemus, ſi aliquid iucunditatis hæc breuiſsima fragmenta tibi occupatiſsimo viro attuliſſe acceperimus.* Vale, & *Deus omnium autor rerum iſtam tuam autoritatẽ nobis perpetuò ſeruet.*

IACOBI MONFALCONII IVRIVM DOCTORIS,

REGIIQVE APVD MOMPESSVLENſem Præſidalium Iudicum Curiam Conſiliarij, in Antonium Vſillum legum Anteceſſorem facundiſsimum, eiuſdémque Curiæ συμβουλευτὴν integerrimum,

CARMEN AD LECTOREM.

R*OMA ſinat Marcum memorare ſuperba Catonem*
Marte ſimul celebrem, iuribus, atque foro.
Nec variis fatum Mithridatem Pontica linguis
Gens ſuper immenſis laudibus aſtra locet.
Néve Leontinum dare te reſponſa paratum
Gorgia quæſitum vulgus ad omne canat.
Gallica nam tellus altrix vtriuſque Mineruæ
Contulit Vſillo munera plura ſuo:
Siue à ſymmiſtis obiecta refellit acutè,
Siue docet celſo tetrica iura loco.
Sæpe potens ſummo mirata Tholoſa Senatu
Vrbs eſt ingenium iuris alumna ſuum.

Hunc

Hunc coluère pater tibi chari Bacche Cadurci,
Pandit vbi indigenis iura ſeuera tuis.
Hunc modò formoſis Mompeſſula clara puellis
Vendicat & medicis vrbs celebrata viris.
Vſillum medicum medici ſtupuère: clientum
Perſonat Vſilli ianua pulſa manu.
Ardua dum reſerat legum ſancita, iuuentus
Vſilli docto pendet ab ore frequens.
Qui mare, qui terram inquirit, cœlúmve profundum,
Naturam, aut ſummi myſtica ſacra Dei,
Hebræus, Græcúſque loquax, victórque Quirinus,
Vſillum proprium certat habere ſibi.
Iam non illorum, ſi quæ tibi ſcripta parauit
Perlegis, ipſe tuus ſed mage, Lector, erit.

TABVLA CAPITVM
HVIVS VOLVMINIS.

COnſtitutionem Regiam de iudiciis Præſidalibus iuſtiſſimis de cauſis eſſe promulgatam, ſummáque æquitate ſubnixam eſſe, plurimúmque in ſe vtilitatis continere. Cap.1. fo.1

Vtrùm Conſiliariorum ordo planè ſit compoſitus. Cap.2. fo.38

Præſidales Iudices, & Conſiliarij habere non debent à litigatoribus ſportulas, quas ſpecies vulgò appellant. Cap.3. fo.41

Cuius ætatis eſſe debent Præſidales iudices. Cap.4. fo.46

Qui ad hoc munus iudicandi aſſumuntur, Licentiæ gradu ſaltem debent eſſe decorati. Cap.5. fo.49

Præſidales Conſiliarij iudices eſſe debent controuerſiarum, quæ mouentur ſuper rebus fiſcalibus, aut dominicis ipſius Principis, quæ in Burello tractantur. Cap.6. fo.51

Num de his Conſiliariis Curiarum Præſidalium hæc nomina Iudex, Magiſtratus, & Conſiliarius verè prædicentur. Cap.7. fo.54

Vtrùm in pompis ſolennibus, aut publicis locis Ordinarij Magiſtratus, qui ſunt Iudices primarum inſtantiarum, antecedere debeant Conſiliarios Præſidales, nécne. Cap.8. fo.56

Vtrùm ſyncope criminalium & ciuilium magiſtratuum ſit iuſta. Cap.9. fol.58

Vter alteri in honoribus & pompis publicis ſit præferendus, an criminalis iudex ciuili, an ciuilis criminali. Cap.10. fo.60

Vtrùm principalis Locumtenens, abſente iudice maiore, debeat in honoribus iudici criminali præferri. Cap.11. fol.63

Vtrius autoritate debeat fieri proclamatio publica, aut interdicta prohibitoria ne quid fiat, vnde poſſet delictum naſci, an ciuilis, an criminalis iudicis. Cap.12. fol.64

Vtrùm iudices Præſidales, appellatione remota pronuntient de criminibus incidentibus cauſæ ciuili, in cuius deciſione appellationi deferre minimè conſueuerunt. Cap.13. fol.65

Latronum ſupremi ſunt iudices, appellatione remota, Præſidales. Cap.14. fol.68

REGIAE CONSTITVTIONIS, AD CVRIARVM PRAEſidalium autoritatem pertinentis, breuis & dilucida expoſitio,

Antonio Vſillo Doctore Regente Montiſpeſſuli autore.

Conſtitutionem Regiam de Iudicijs Præſidalibus iuſtiſſimis de cauſis eſſe promulgatam, ſummáque æquitate ſulnixam eſſe, plurimúmque in ſe vtilitatis continere.

CAP. I.

POST initium vrbis Romæ, quo tempore mortalium creſcebat numerus, gens Romana toto impetu ad ſcelerata deſideria trahebatur, & delinquendi libidine impudenter æſtuabat: nec erat vnus & ſingularis vir, qui orbem regeret: ſed ipſe populus rerum potiebatur, & imperium tenebat. Propter incertum vulgi ſtudium, variáſque ipſius voluntates, nulla erat ſancta lex, qua genus duceretur humanũ.

Iura omnia erant non modò corrupta, ſed etiam nulla antiquæ probitatis extabant veſtigia. Huius rei teſtis eſt Liuius lib.j.ab vrbe cõdita. Poſtea, Dei annuente ſagacia, in Principes omne imperium translatum eſt[a], qui ſua prudentia[b], & procerũ conſilio[c], tot animorum ferue̅tiſsimas ægritudines moderari ſanctiſsimè voluerunt. Ideo regno meliores partes dominationis, quod in tyrannidem non cadit, quam democratiæ Ariſtoteles[d] elegantiſsimis argumentis perculſus attribuit. Siquidem ſegniùs plures exercent negotia ſibi credita, quàm vnus[e]: & id quidem, ne per multos ipſe dominatus perniciosiſsimè illabatur. Quandoquidem principatum habe̅tium multitudo laudabilis nunquàm apud antiquos habita eſt[f], non aliunde ſanè, quàm ex diſcordia multitudinis, quã pariebat dominationis apud multos diffuſæ communio[g]: naturali ad id vitio impellente, quo negligi id, quod commune eſt, videmus[h]. Abſurdum fortaſſe minimè videbitur, ſi brutorum armenta, aut gregem, aut quamuis aliorum pecorum congregatam multitudinem, huic hominum poteſtati contulerimus. In grege enim pecudum vna eſt, quæ animi ſui viuacitate, quam natura elegit, totam multitudinem prudenter conducit. Idem in arme̅to magnorum animalium imperium conſpicimus, quod vna apium infinita multitudo nequaquam rèpudiauit[i]. Similem autem fabricam natura obſeruauit in ſtellarum pulchritudine, quibus Solem, tanquam aſtrorum principem, ipſa admirabiliter præfecit[k]. Summus autem rerum opifex

a l.j.ff.de cõſtit.pecun.
b c.venerabilẽ.extra de elect.
c l.vnica.ff. de offi.præfecti præto.
d Ethicor. lib.viij.
e l.iij.§.apparet.ff. de admin.tut.
f Ariſt. loco iã citato.
g l.cùm pater.§.dulciſſimis.ff.de lega.ij.
h l.ij.C.quãd. et quib.quar. lib.ij.
i c.in apibus. quæſt.ij.
k c.duo luminaria.xc. diſtinc.

Demiurgos Deus ſuæ prudentiæ maiorem ſplendo rem in homine formando aperuit: cuius cauſa omnia ab ipſo prudentiſsimè creata ſunt[a], ſiue in cælo, ſiue in terra ſint conſtituta. Omnia enim, teſte Apoſtolo, noſtra ſunt. Tanti enim operis nobilitatem neglexiſſe fuiſſet viſus, ſi illud ἀκέφαλον, & principe nullo domitum reliquiſſet. Debet enim in toto genere hominum aliquis illuſtris anteéſſe, qui in rebus humanis imperium teneat, qui peruigili cura pacatũ, & minimè vacillantẽ orbẽ contineat[b], qui Aſtræam illam, veluti ſidus quoddam præfulgens, inter mortales potentiſsimè tueatur & defendat[c]: cuius officio neglecto olim multos principatus corruiſſe, ipſi apud bonos autores legimus. Quinimo à dominatione malos principes, propter labefactatam fidem regni, aut eos fuiſſe ignominioſè depulſos[d], aut ſi minus ob ignauiam publicas adminiſtrationes gererent, illorum lateri additum fuiſſe coadiutorem. Econuerſo verò eos imperia multis annis feliciſsimè rexiſſe, memoriæ proditum eſt, qui omni cunctatione abiecta, iuſtitiam fideliſsimè coluerũt[e], qui non tam ſuam, quàm eorum ſalutem cogitarent, quorum tutelam fidei ſuæ reſeruauerãt[f]. Ideo Principes verè dicti ſunt, & Regum nomina meritò ſunt ſortiti. Huius autem, de qua habemus ſermonem, iuſtitiæ officia diutius excoli non poſſunt, nec in pace & amicitia tot hominum cœtus conſeruari, niſi diuino nutu[g] per ora Principum leges promulgatæ per totam multitudinem diſperſæ fuerint, quarũ beneficio cogitationes turpes & inhoneſtas propul-

a *l. in pecudum. ff. de vſur. §. in pecudum. Inſt. de rer. diuiſi.*

b *§. j. Auth. quomodo oport. Epiſco. colla. j. & c. nouit. ext. de Iudæis.*

c *l. inter claras. C. de ſum. trini. & fide cath.*

d *c. alius. c. grãdi. de ſuppl. neglig. prælat. in Sexto.*

e *Notatur in Clem. paſtoralis. de ſen. & re iud.*

f *Tullius libro j. Offic.*

g *l. fina. C. de præſcri. long. temp. & l. ij. ff. de legibus.*

ſemus,& abiiciamus obſcœna facinora. Non enim magis conducunt excreſcentibus herbis ſolares radij, ſine quibus nihil vegetum, aut vita cōſtans perpetuum eſſe poteſt, quàm leges ipſæ matura procerum deliberatione à Principibus conſcriptæ, humanæ ſocietati ſunt neceſſariæ[a]. Siquidem huius iuſtitiæ, quam Reges præſidio legum ſuffulti fouent, filum, velut plumbeam normam, ſequi nos oportet: & ſiue nobiſcũ agamus, aut cum alio contrahamus, ſiue in publicis rebus aut priuatis gerendum ſit negotium, nunquàm iuſtitiæ officio carere debemus[b]. Proinde in ciuitatibus bene inſtitutis, vbi ingens eſt numerus hominum[c], non alia ratione licet ſtatuta & leges, quas municipales appellant, condere, niſi quòd gens vaga & inſolens in officio virtutis non poſſet contineri, ſi legibus certis, veluti fræno, non eſſet cohibita. Alioqui vrbes præclarè fundatæ peſſum irent: vt Carthagini fato quodam cōtigit, quæ (vt noſtri affirmant interpretes) miſerrimè aratro eſt ſuppoſita[d] propter Principũ diſcordiam, & legum proſtratam dignitatem. Hanc autem gloriam præ cæteris gentibus Galliarũ Reges aſſequuti ſunt, vt iuſtitiæ incredibili amore feruescentes, nullum fuerit tam anceps diſcrimen vitæ, quod viriliter ſubeundum nō putauerint, ſiue in mari vel in terra illis dimicādũ fuerit. Quot enim Barbaros & populos immanes in ſuam manum ſtrenuè redegerũt! Vbicunq; Mars fremebat, ſiue in Oriente, ſiue Aquilone, nomen Gallorum Principum cum maximis & præclariſsimis triũphis inuictũ & percelebre apud omnes

a Plato li. ij. de legib.

b Tullius j. Offic. & §. j. de iuſtit. & iure.

c l. omnes populi. & ibi not. ff. de iuſt. & iure.

d l. ſi vſusfructus. ff. quemadmodum vſusfr. amitt.

omnes gentes ſemper habitum fuit[a]. Quarum rerũ præclarè geſtarum magnitudinem & excellentiam, non tam armorum viribus, quàm æquitati & iuſtitiæ, quæ amantiſsimè ab illis exculta ſemper fuit, attribuendam eſſe verius exiſtimauerim[b]. Vnde hoc munere à Diis immortalibus donati ſunt, quòd licet totius orbis Principes debeãt cõfugere ad fidẽ Imperatoris, quaſi præexcellentis[c], quòd totius orbis & quæ in ſe complectitur Antoninus Imperator ſe dominum ſcripſerit[d]: Reges tamen noſtri maieſtati Imperatoriæ mimimè ſunt poſtponẽdi, quòd extra illius ditionem ſint poſiti[e]. Quandoquidem regalium, quibus præfulget noſter Princeps, inſignia minus præclara non ſunt, quàm Romanorum Imperatorum[f]. Hi ſacras habent infulas[g], per quas orbis latitudo demonſtratur. Ille Dei immortalis munere liliorum ſtemmata trophæi loco geſtat, vt ſciat in profanis rebus nemini ſe eſſe ſecũdum, præter Deos, quorum beneficentia hæc pulcherrima inſignia verè cõſequutus eſt[h]. Maximum autẽ, quo Regum noſtrorum poteſtas ſemper excelluit, eſt boni æquíque integritas, cui voluerunt locum eſſe, ſiue in paruis, ſiue in magnis rebus orta quæſtio eſſet, ad æquitatem magis, quàm ad iuris apices, ſubditorum hominum cõtrouerſias conferentes, quibus ſæpiſsimè perniciosè erratur[i]. Princeps autẽ Hẽricus (vt ipſe teſtatò ſcio) rabulas ſemper peſsimè odit, qui æquitatem reliquerunt, verba autem tenaciſsimè obſeruarũt. De quibus canibus lambentibus tribunal Curiarum Cicero veriſimiliter eſt vaticinatus[k]. Ideo forenſi vſu apud

a Canoniſtæ in c. venerabilem. extrà de electio.

b In proœmio Inſtitu.

c d. c. venerabilem.

d l. deprecatio. ff. ad legem Rhod. de iactu.

e c. per venerabilem. ext. qui fil. ſint legit. & in glo.

f San. in c. vnico. quæ ſint regalia, in vſib. feud.

g l. bene à Zenone, in fin. C. de quad. præſcript.

h Guaguinus in Annalibus Regum Franciæ.

i l. qui ſeruũ. § ſequitur. ff. de verbo. obligat.

k In Orat. pro Muræna.

noſtrates receptum eſt, omnia negotia, de quibus in vita agitur, bonæ fidei eſſe, in quibus iuris ἀκριβοδίκαιον ipſum iudices acerbiſsimè ſpreuerunt[a]. Lites autem forenſes, à quarum iurgio ſuum populum abhorrere voluit, nouis cõſtitutionibus reſecandas curauit. Laudãda eſt enim cogitatio illius, qui tales lites execratur[b], nimirum propter triſtem earum euentum. Siquidem reſpublicæ bene fundatæ interdum ciuilibus diſſenſionibus, & priuatis iurgiis infeliciter corrũunt[c]. Salua enim religione lites honeſtè tolerari nõ poſſunt, vt Chriſtianus homo contra Chriſtianũ iudicio contendat[d]. Cæterùm tractatus vſucapionum, necnon præſcriptionũ eleganti artificio eſt conſcriptus ab Imperatoribus, & à Iurecõſultis, vt amplius litigandi temere locus nõ eſſet[e]. Satis nõ poſſet laudari Arati Regis Sycionis præclarum facinus, qui poſt liberatam patriam, occiſo tyranno Nicocle, ciuibus ſuis tantum numerari præcepit, quanta eſſet agrorum æſtimatio, quos exules amiſerant. Paſſus enim fuit humaniſsimus ille Princeps ſui iuris imminutionem[f], ne litigandi amore inflammati ſui ciues ab honeſtioribus rebus diſtraherentur. Maiori tamẽ laudum cumulo noſter Henricus eſt extollẽdus, qui à tẽpore, quo regali munere ſacríſque infulis eſt decoratus, animo quieſcere non potuit, donec ex procerum conſilio[g] ad ſopiendas lites forenſes ſacratiſſimam conſtitutionem ediderit, qua reſtrinxit latius ſerpentem appellationis vſum[h], illiúſque habenas laxiores cum maximis litigatorum commoditatibus, ſanctiſsimè imminuit. Sanxit enim edictali lege Præ-

a l. ſi fideiuſſor. §. quædã. ff. mandati.
b l. ſi res. §. fin de aliena. iudi. mut. cauſa fact.
c l. ſi quis ingenuam. §. fi. ff. de cap. & poſtli. reuerſ.
d Apoſtolus priore ad Corinthios Epiſto.
e l. fin. ff. pro ſuo.
f Cicero lib. 2. Offic. & nota. in §. rurſus. Inſti. de actio.
g l. fin. C. de legib.
h l. j. ff. de appellat.

ſidales iudices de valore bis centum quinquaginta librarũ cognituros, ſublato prouocationis auxilio, ſiue in perſonam, ſiue in rem actio propoſita fuerit: quãuis in certis iuris articulis aliquot ſpecies optimus ille Princeps exceperit. Cõſtituit etiam ab ipſis latas ſententias à iam dicta ſumma vſque ad quingẽtas libras, executioni viriliter eſſe tradendas: licet victis ius prouocandi minimè denegauerit. Quæ appellatio contra vetus inſtitutum Romani iuris[a], & ſacrorum Pontificum, nec extinguet, nec ſuſpendet pronuntiatum. Reditus annui regalis illa Bonitas oblita non eſt, cùm eodem Principe ſit conſtitutum, in ſententiis decem librarum vſum veterem appellationis non eſſe recipiendum. Verùm ſi viginti librarum contineant condemnationem, in vim executionis firma iudicia erunt: licet appellationis ſubſidio, ſi qua illata ſint grauamina, cenſura ſuperiorũ poſsint inſtaurari[b]. Huius edicti ſummam æquitatẽ demonſtrare operæpretium eſt, illiúſque euidentiſſimam vtilitatem, cuius tenorem non multùm alienum eſſe à præceptis noſtræ Iuriſprudentiæ, dilucidè oſtendemus. Primùm itaque docebimus amplitudinem autoritatis Senatus, & quæ illius olim partes fuerint: in cuius locum à Principe Parlamenta ſunt ſuffecta. Hodiéque verius, Budæo teſte, Centũuiralia iudicia dicerentur[c], ob eam fortaſſe rationẽ, quòd ipſæ ſupremæ Curiæ non de iure & facto tantùm, ſed etiam de æquitate magnarum rerum iudicia obeunt[d]. Non igitur debent trahi in admirationẽ iudices, qui in inferioribus ſubſelliis iudicant, ſi Par-

a l.j.§.ſi.ff. ad Turp. & in c.ſi Romana. extrà de appellat.

b d.cap.cùm Romana.

c Budæus in l.fin.ff.de Senatorib.

d Autor Feſtus.

lamenta Centumuirali iudicio in ſenatuſconſultis ferendis ſolam æquitatem ſequuta, ius ipſum ſcriptũ impunè floccifaciant. De quibus non pigebit inſerere verba Ciceronis, inquientis[a]: Nam volitare in « foro, hærere in iure & Prætorum tribunalibus, iudi- « cia priuata ac magnarum rerũ obire, in quibus ſæpe « non de facto, ſed de iure & æquitate certetur: iactare « ſe in cauſis Centumuiralibus. Parlamenta enim ex- « tra ordinem, velut quæcunque ſupremæ Curiæ, hominum controuerſias dirimunt, tanquam Centumuiralia iudicia. de quibus Tranquillus in Veſpaſiano hæc verba ſubiunxit[b]: Litium ſeries vbique ma- « iorem in modum excreuerant, manẽtibus antiquis « intercapedine iuriſdictionis, accedentibus nouis ex « conditione tumultúque temporum, elegit, per quos « rapta bello reſtituerentur, quíque iudicia Centum- « uiralia, quibus peragendis vix ſuffectura litigatorũ « ætas videbatur, extra ordinem iudicarent, redige- « réntq; ad breuiſsimum numerum. Quæ autem fue- « rit maieſtas priſci Senatus Romani, periucundum erit dicere, tam ex lectione Iureconſultorum, quàm ex monumẽtis veterum ſcriptorum. Ciuili Iure parem poteſtatem habuiſſe Senatũ cum Principe, frequentiſsimè legimus. Regia dignitas eſt in cõdenda lege[c]: ita non ambigitur Senatui hanc ineſſe poteſtatem condendæ legis[d]. Propter ſupremam illam poteſtatem à Principe non appellatur. Ita ſiquid Senatus edixerit decreuerítve, perpetuum eſto, nec prouocare licet[e]. Addendum denique eſt, quòd nullus poteſt dare facultatem ducendi aquã ex flumine publi

a libro j. de Orat.

b Tranquil. in Veſpaſ.

c l. fina. C. de legib.

d l. non ambigitur. ff. eod. titu.

e l. j. ff. à qui. appel. non licet.

publico nauigabili, niſi fuerit Princeps aut Senatus[a]. Adeò vt in omni ferè parte iuris Senatus poteſtas regiæ dignitati æquipararetur. Quandoquidem Senatus conditio certis legibus non erat adſtricta, nec iuris debebat ſectari inſidias. Fabius eſt autor[b], inquiēs, » Vna controuerſia eſt per ſe furti, per ſe adulterij, » plures autem eiuſdem generis, vt in pecuniis repe» tundis: aut diuerſi, vt ſi quis ſacrilegij & homicidij » ſimul accuſetur: quod nunc in publicis iudiciis non » accidit: quoniam Prætor certa lege ſortitur: Princi» pum autem & Senatus cognitionibus frequens eſt, » & populi fuit. Ex quo loco eſt credibile emanaſſe illam differentiam iudicum inferiorum, & ſupremorum, qui in ſubſelliis ſublimioribus controuerſiarũ ſeuериſsimè dirimunt ambiguitates[c]. Iudices autem, qui ad iudicandum ſunt conſtituti appellatione remota, inſtar veteris illius Senatus, humanarum Conſtitutionum nodos, quanuis in iure ſint expreſsè ſcripti, cauſas decidere non adſtringũtur, ſi ſcripto iuri æquitas minimè fuerit conſona[d]. Primi verò iudices, à quibus ad ſublimiorem cenſuram recurritur, legis ſcriptæ rigorem, quantumuis acerbus fuerit, iuris autoritas ſequi cogit[e]. Hæc erat olim maieſtas Romani Senatus, hic ſplendor, ſumma in omnes poteſtas, quo tẽpore totus orbis admirabile illud Imperium[f] ſumma cum obſeruantia metuebat. Sed rerum mutua viciſsitudine, qua omnia cadunt, & iterum renaſcuntur[g], illud imperium ſenuit: illúdque debilitauere muliebres animi Principum[h]. Quo quidem tẽpore cœpit cadere maxima illa Senatus au-

a *l. quominus. ff. de fluminib.*

b *Quintil. li. iij. de contro.*

c *Interp. in l. placuit. C. de iud. & l. proſpexit. ff. qui & à quibus.*

d *Doctores in d. l. placuit.*

e *d. l. proſpexit. ff. qui & à quibus.*

f *l. j C. de sũma Trini. & fid. cath.*

g *Tranquil. in Nerone.*

h *Accurſius in l. Labeo. ff. de ſupel. leg.*

toritas, nec amplius de maximis rebus imperij, ſed de minutis cauſis cognoſcebat. De cuius interitu Liuium loquentem non pigebit referre, cùm inquit[a]: Operæpretium eſt audire, qui omnia præ diuitiis humana ſpernunt, nec honori magnum locum neque virtuti eſſe putant, niſi effusè affluant opes. Spes vnica imperij pop. Romani L. Quintius trans Tiberim, cōtra eum ipſum locum, vbi nunc naualia ſunt, quatuor iugerum colebat agrum, quæ nūc prata Quintia vocantur. Ibi à Legatis ſeu foſſam fodiens, Bipalio innixus, ſeu cùm araret, operi certè (id quod cōſtat) agreſti intentus, ſalute data inuicem redditáq;, rogatus, vt (quod bene verteret ipſi reíque publicæ) togatus mandata Senatus audiret: admiratus rogitánſque ſatin' ſalua eſſent omnia, togā properè proferre vxorē Raciliam è tugurio iubet. qua ſimul abſterſo puluere ac ſudore velatus proceſsit, Dictatorē eum gratulantes conſalutant. A Cæſare autē Dictatore oppreſſa repub. languere Senatus autoritas, ac deinde poſt Auguſtū etiā cœpit interire, cùm vnius iam arbitrio omnia gererētur. Quo quidem tempore mutari ſenatoria munera cœpta ſunt. Non enim Senatus in mandandis exercitibus, in prouinciis decernendis, in legationibus mittendis admittendíſq;, aut in conſtituenda occupatus vltrà fuit: ſed in adulationem Principum conuerſus, inſontes ſontéſque nullo diſcrimine condemnarè, ſæuiētibus Principibus damnatos permittere, flagitioſiſsimos ciues in gratiam Principum ex reis eximere, ac Principibus condonare, hominibus innocētiſsimis negotium faceſſere,

a *Liuius lib. iij. ab vrbe condi. de Cincinnato loquens.*

ceſſere, delatoribus fauere Principũ, denique impotentiſsimis factis ſubſcribere, autorémque ſe præbere. Et hæc premẽte ſeruitute coactus eſt facere. Tũc ſenatorij muneris eſſe cœpit reorũ iudicatio. De officio muneris ſenatorij, quod olim in vrbe ante tyrãnidẽ Imperatorũ florebat, copioſiùs licet cõmemorare ex xij. tab. libris, quibus ita ſcriptũ eſt[a]: Omnes magiſtratus iudiciũ auſpiciúmq; habento. Ex his Senatus eſto. Eius decreta rata ſunto. Is ordo vitio vacato: cæteris ſpecimen eſto. Senatori, qui nec aderit, aut cauſa, aut culpa eſto. Cauſás pop. teneto. Quæcunque cũ populo, quæ cũ Patribus agentur, modica ſunto. Erat autẽ autoritas in Senatu, & poteſtas in populo. Huius etiã rei teſtis eſt Cicero lib. iij. de Legibus, inquiens[b]: Vnde Senatus cenſere, & populus iubere dicebantur. Idcirco populo imperiũ adminiſtrãte, circa id tantùm populus differebat à Senatu, quòd populus iubebat, cenſebat autem Senatus, teſte Liuio[c] Bellũ Macedonicũ referente, cùm ait: Senatus eam pacem ſeruandam cenſuit: & poſt paucos dies populus iuſsit. Cuius Senatus autoritatẽ, apertius eodem loco de Legibus explicatam Cicero nobis reliquit[d], inquiens: Senatori tria iuſſa ſunt: vt adſit. nam grauitatem res habet, cùm frequẽs ordo eſt. Vt loco dicat, id eſt rogatus. Vt modo, ne ſit infinitus. Nam breuitas non modò Senatoris, ſed etiã Oratoris magna laus eſt, in ſententia. Nec eſt vnquàm longa oratione vtendum, niſi vbi ſpectante Senatu, (quod fit ambitioſè ſæpiſsimè) nullo magiſtratu adiuuante, tolli diem vtile eſt, aut cùm tanta cauſa eſt,

a In legib. xij. tabularum.

b Cicero lib. iij. de Legib.

c lib. vij. Belli Macedonici.

d lib. iij. de Legib.

vt ſit Oratoris copia opus vel ad hortandum, vel ad « docendum. quorum generum in vtroque magnus « eſt noſter Cato. Quod lex addit, Cauſas populi teneto: neceſſarium eſt Senatori noſſe rempub. Idque latè patet, quid habeat militum, quid valeat ærario, « quos ſocios reſpub. habeat, quos amicos, quos ſtipẽdiarios, quà quiſque ſit lege, conditione, fœdere, tenere cõſuetudinem decernendi, noſſe exempla maiorum. Ex quibus verbis Ciceronis, & illis xij. tab. ni fallor, liquet, litium cognitionem & iudicandi neceſsitatem, non fuiſſe olim muneris ſenatorij: quãuis ex Budæi ſententia Decuriæ iudicum ex ordine Senatorum pro rei opportunitate aliquando aſſumerentur[a]. Verùm miſeram illam Senatus mutationem dolet in quadam Epiſtola Plinius[b]. Priorum « (inquit) temporum ſeruitus, vt aliarum optimarum « artium, ſic etiam iuris ſenatorij obliuionem quandam & ignorantiam induxit. Ideo Nero, peſsimus « ille Imperator, poſtquam proſtrauit veterem illam Senatus autoritatem, vt penſaret illius calcatam dignitatem, inſtituit, omnes appellationes à iudicibus ad Senatum fieri[c]. Vnde à Senatu iudices dari poſtea cœperunt. His demum etiam propè temporibus Senatus muliebris ordo creatus eſt ſub imperio Heliogabali[d], qui in colle Quiritum inſtar Senatus inſtituit Senatulum, id eſt conuentum mulierum, vbi erant Decuriæ matronales, ſolennibus duntaxat diebus congregatæ, vbi facta pronuntiabantur quædam Senatuſconſulta ridicula de moribus matronarũ, quæ quo veſtitu incederẽt, quæ

a Budæus l. fin. ff. de Senatorib.

b Plin. in Epiſto.

c Tranquillus in Nerone.

d Lãpridius in Heliogabalo, & Vopiſcus in Aureliano.

quæ cui cederent, quæ pilento, quæ equo ſaginario, quæ aſino veherētur, quæ carpento mulari, quæ boum, quæ ſella veherentur, vtrùm pellicea, an oſſea, an eborata, an argētata: & quæ aurum vel gemmas in calceamentis haberent. Vellem ipſe hæc, aut ſimilia Senatuſconſulta, quamuis eſſent ridicula, in hac ciuitate vim & autoritatem habere, vbi mulieres aliquot, quibus curta eſt domi ſupellex, regali veſtimento induūtur, quæ etiam auro & gemmis præfulgent, Pauli Apoſtoli [a] & Arcadij Imperatoris [b] legi minimè obtemperantes, in quibus facultatum externarum reditus delicatiſsimæ rationi victus, & veſtimentorum ſplendori nequaquam reſpondent [c]. Propterea triſtiſsimus euentus illas interdum expectat, quæ ex Biātis Philoſophi ſemine potius, quàm Solonis, procreatæ eſſe videntur: qui omnia bona ſecum portabat [d]. Sed patris diaboli eſculentis quotidie educātur, quas impellit ad diſtractionem proprij patrimonij, vt cadauer illud mirè fœtidū [e] auri vel gemmarum pondere impudentiſsimè exornēt. Niti igitur ſumma ope oportet iudices, vt Henrici noſtri de re veſtiaria Conſtitutionem [f] nuper latam ſedulò in viridi obſeruantia eſſe iubeant. qua lege nihil ſanctius, nihílque vtilius hominum ſaluti excogitari poteſt. Sed hæc ſufficiant de Senatu muliebri. Inſtar autem Decuriæ Centumuirorum per Parlamenta publica iudicia, priuatáſque actiones noſtri Principes definiri voluerunt, quæ non parum ſimilitudinis videntur habere cum priſco illo Senatu, ſecundùm faciem, quæ illi fuit relicta placito poſte-

a Paulus poſteriore ad Corint. Epiſt.
b l pen. C. de veſtib. holoſer. et parag.
c l. ius alimētorum. ff. vbi pupillus educari debeat.
d Cicero in Paradox.
e Arg. l. iij. §. Diuus. ff. de ſepul. viol. et l. fin ff. eod.
f Henrici Regis lex memoranda, de re veſtiaria.

riorum Imperatorum. Quandoquidem non de iure, ſed de æquo, ipſa Parlamenta cauſarum controuerſias decidunt: nec certa lege tenentur, vt idem de Senatu prædiximus: ſummámq; Principes Parlamentis ipſis poteſtatem in hoc regno conceſſerunt. Nihilq; eſt tam anceps & dubiũ in rebus humanis, quod prudentia & ſumma eruditione cõſiliariorum non eluceſcat. Credidit enim Princeps eos non aliter iudicaturos propter ſingularem animi ſui induſtriam, quàm ipſe faceret[a], ſi eo præſente omnes lites regni diiudicarentur. Principis enim liberalitate non aſſumuntur in illum ordinem ampliſsimum, in quibus conſilium, ratio, ſententia locũ non habent[b]. Et quemadmodũ apud Græcos nemo erat cooptatus in eam ſupremam dignitatem, quam Geruſian appellabant, ſi non prius ſe præſtitiſſet morum grauitate eo præmio digniſsimum[c]: ita in ſupremis Curiis neminem deſcribit optimus Princeps noſter, niſi eruditio longiſsimo vſu comparata, animi integritas[d], maximus in rempub. amor, & omnium perturbationum vacuitas, atrox philargyriæ odium, (quæ officio iudicum eſt inimiciſsima, cum qua nihil ſanctum, nihil rectum duci poteſt) ad publicas adminiſtrationes illum inuitauerit. Erant omnibus numeris æqui boniq; conſummati, & maxima præditi doctrina, qui ſummã laudem Geruſiæ apud Lacedæmonios merebãtur[e]: ita maximas illas Curias à perfectiſsimis iiſdémque optimis viris obtineri debere noſter Princeps exiſtimauit. quorum iudicia omni ſuſpicione carere debent, maximè quòd ſententias

aliorum

a *l. vnica. ff. de offic. Præfecti prætor.*

b *Cicero in Catone.*

c *Demoſthenes de repub. Spartanorũ loquens.*

d *§. j. Authẽ. iuſiurandũ quod præſtatur ab his. coll. ij. et §. j. vt iudi. ſine quoq. ſuffra.*

e *Ariſt. ij. Pol.*

aliorũ redarguant, ipſorũ autem placita à nemine reprehendantur [a]. Ratio autem quæ me mouet, vt Parlamenta eſſe ſimillima Curiis Centũuiralibus pu tauerim, eſt, quòd Prætor Centũuiralibus præerat [b]: vbi ſedebant iudices centum & octoginta. tot enim quatuor conſiliis conſcribuntur. His autem Prætor præſidebat. In locis, qui plurimi ſunt in arte noſtra, ſcriptũ eſt, Prætores non ius ipſum, ſed purã æquita tem ſequi oportere, quãuis regulis ipſius contradixerit [c]: quas partes ſuprà meminimus eſſe Parlamen torum, quæ lege ſcripta minimè ligantur. qua in re primos excellunt iudices, qui iuris ſcripti normas, li cet ſit durum [d], Principum mandatis cogũtur amplecti. At ſicut in illo Centũuirali ordine deſcriptus erat numerus illuſtrium perſonarum, quæ tanquam Præſides totum chorum [e], ſiquid incompoſitè eſſet geſtum, actúmve, moderabantur, ita in Parlamentis anteſtant Præſides, qui in ſubſelliis primi imperant, & litium renuntiatores, qui vulgò dicuntur Reportatores, ſeuerìſsimè audiunt. Parlamẽtum ideo dici creditum eſt, quòd poſt auditas actiones altercationéſque Aduocatorum exquiſitis ſuffragiis cõſulentium iudicum, ad iudicãdum Præſides conſurgãt. Vnde nomen habet, me iudice, ἀπὸ τοῦ λαλεῖν. Nec illud ſilentio prætereundum eſt, quod à maioribus noſtris accepimus, Decurias Parlamentorum à pri mordio ſuæ originis vagas & deambulatorias (vt eorum verbo vtar) fuiſſe: nec loco, nec tẽpore erant ſtatæ, ſicut iam videmus Prætorianũ Principis con ſilium certas nõ habere ciuitates, vbi optimates il-

a c. nemo. ij. q. iij. Cice. pro Mur.
b Plin. libro vj. Epiſt.
c l. quòd ſi Epheſi. §. fin. ff. de eo quod certo loc. & l. ſiquis cùm aliter. ff. de verb. obliga.
d d. l. proſpexit. ff. qui et à quibus.
e Budæus in d. l. fina. ff. de Senat.

lius ad deliberandum conueniant. Cuius ritus diuinam illam ſanctimoniam ab Adriani Imperatoris temporibus[a], ad priſcam illam maiorũ noſtrorum ætatem emanaſſe crediderim. Quod enim Plinius ſcripſit, Mygdones & Moſynos, aliáſque inhonoras ciuitates ad Pergamenam conueniſſe, vt deliberarent[b]: de ſimili conuentu intellexiſſe credendus eſt. Eſſem tũc verè fortunatus ipſe, ſi Deus optimus me ad illa tempora ferret, cùm iuſſu principali aliquot Decuriæ Parlamẽtorum ampliſsimas ciuitates ſuæ prouinciæ annis ſingulis inuiſerent, vbi ciuiles controuerſias & improborum hominum iurgia dirimerent, quibus reſpublicæ & optimæ ciuitates collabuntur[c], vt antè aperuimus. Illæ autem prouinciæ ciuitates, vbi ſtatum eſt conſilium illud Senatoriũ, iuſtitiæ & æquitatis finibus tantùm continẽtur, propter vigilem & præſentem curam ampliſsimorum iudicum[d]. Hæ verò vrbes, quæ procul ſunt poſitæ à tribunali ſummi illius magiſtratus, ciuium diſcordia agitantur[e]: in quibus impunè recipiuntur latrones, ſicarij, falſi teſtes, adulteri, ſolicitatores alienarũ nuptiarum, maſculorum cõcubitores, gaſtrimargi, & huius generis nephandiſsimi homines, etſi pœna in eos dicta fuerit, aut appellatione pronuntiatum extinguũt[f], aut diuturnitate temporis, reatum & criminis conſcientiam obliuioni tradunt[g]. Quæ Parlamenta cùm à Deo optimo maximo ſint inſtituta per ora Principũ, vt de rebus arduis & maximi ponderis agitatas in tribunali cauſas deciderẽt[h]. Et quia ſummam habent ſecũdùm Principem poteſtatem, eis

a Spartianus in Adriano.

b Plin. lib. v. nat. hiſto. ca pit. xxx.

c l. ſi quis ingenuã. §. fin. ff. de capt. et poſtli. reuer.

d §. j. C. de deſenſ. ciuit.

e Cicero in omnib. act. in Verrem.

f d. l. j. §. fi. ff. ad Turp.

g l. querela. C. de falſis.

h Ratio eſt ſcripta in verbis edicti.

eis notionem noſter Henricus tantùm reſeruauit de grauioribus cauſis: rerum verò minutarum cognitionem ſua regali maieſtate indignã eſſe exiſtimauit[a]. Ideo minimè decẽs, & humano generi fructuoſum eſſet, ſi tam graues perſonæ, & vſu forenſi exercitatiſsimæ, in leuioribus occuparentur, & maiores cauſas deſererent[b]: maximè quòd illum ordinem perſonarum, propter probam fidem, & induſtriam ſingularem, ſuæ iuriſdictioni ferè æquauerit[c]. De leuioribus autẽ rebus motas quæſtiones Principes noſtri ſemper repudiauerũt, nec ad ſuam notionem voluerũt pertinere[d]: quarum cognitionem, quæ antè ad Senatum, ſeu Curias ſupremas ſpectabat, nouiſsimum Principis edictum ad iudices Præſidales æquiſsimè tranſtulit[e]. Cuius edicti vtilitas non eget commendatione. Ipſum enim ſe oſtendit[f]. Illius tamen cõmoditatem in hoc opere ſuſcepimus explicandam. Primùm itaque ſupponere oportet, omnes iuriſdictionis ſpecies à Principe, velut ab vberrimo quodam fonte emanaſſe[g]: illiúſque eſſe dominum perennem: neque à ſe poſſe illam abdicare, manente nomine Principis[h]. Cæterùm diſtributio iuriſdictionis, quam ille facit in diuerſis vrbibus aut locis, vim contractus habere non poteſt: qui etiam in Principe debet tenaciſsimè obſeruari[i]. Siquidem partes iuriſdictionis alicui cõceſſæ, ex ſolo nutu Principis poſſunt reuocari: nec certam temporis & loci habẽt ſtationem, quia incerto tempore conferuntur[k]. Errant igitur homines, qui dono Principis iuriſdictione antecedunt aliqua, ſi iure hæreditario eius partes

a l.ſi quis ſeparatim.§.j.ff.de appel.
b Arg.l.placuit.C.de pedan.iudi.
c l.j.ff.à quibus appel.nõ licet.
d d.l.ſi quis ſeparatim.§ j.ff.de appel.
e Legantur verba edicti.
f l.j.ff.de reſtitu.in inte.
g l.j.ff.de Cõſtitu.Principum.
h Canon. in c.intellecto. extrà de iureiurando.
i Bald.in l.digna vox.C.de legi.& in l.ex hoc iure.ff.de iuſt.& iure.
k l.Iuriſperitos.& ibi Docto.ff.de excu.tut.& Iaco.Rebuf.in l.curiales.C.de Decur.

integras,reluctāte Principe, velint vendicare[a], cùm ſint eandem ferè cum ſacerdotiis naturam ſortitæ, quæ tanquam paterno iure, velut Domini ſanctuarium,non poſsint detineri[b]. Et quia prouinciæ moribus noſtris diſcernuntur per vim iuriſdictionum, quarum vnicuiq; à Principe datus eſt Præſes[c],non debet videri alienũ,ſi Princeps eiuſdem prouinciæ iuriſdictionem ſcindat,cùm eandem prouinciam in plures prouincias poſsit diuidere[d], & rurſus plures in vnam vtiliter vnire[e]. Cordi enim eſt Principi,cõſulere communi hominum ſaluti[f],non autem ambitioni quorundam,qui magis ſuis commodis,quàm publicis,functiones dignitatum arroganter concupiunt:quorũ iudicia non poſſunt ſuſpicione carere, qui magis explendæ auaritiæ cauſa[g],quàm æquitatis amore ducuntur. Propterea, niſi reſipiſcant,eos æterni cruciatus expectant cum Dathan & Abiron, quos viuos terra repentè abſorbuit[h]. Sed nos ad inceptum redeamus. Princeps noſter huius edicti autor,cuius intereſt,locupletes eſſe ſubditos,& ne rebus ſuis abutantur[i],diutius ſecum animaduertit,vi quadam diuina raptus,imperium ſuũ diminui & rebus,& perſonis, propter ſpontaneam cõtradictionẽ quorũdam litigatorum. nam plebeij rem ruſticam obliuiſcebantur:mercatores nauigiũ, nobiliores arma faſtidiebant:ſacerdotes res ſacras, ſcholares rem literariam & humaniores diſciplinas vilipendebãt: vt fortaſſe in iudicio vincerẽt,cùm de glande[k],aut fortè de ouo tantùm lis orta fuiſſet:quarũ litiũ diſpẽdia genus humanũ abrodũt, propter naturalem hominum

a Bar. in l. ij. ff. ad leg. Iul. de ambitu.

b c. ij. ext. de præbend.

c In tit. ff. de offic. Præſ.

d l. ſi eadẽ. ff. de offi. aſſeſ.

e Bar. in l. ſi cõuenerit. §. ſi nuda. ff. de pign. act.

f In c. vnico. extra de ſac. vnct.

g l. venales. C. quãdo prouocare nõ eſt neceſſe.

h c. licet de vitãda. ext. de elect.

i l. ij. ff. de ijs qui ſunt ſui vel alie. iur.

k l. vnica. ff. de glande legẽd. Accur. in §. gallinarum. Inſtit. de rerum diuiſion.

minum ad diſſentiendum facilitatem[a]. Nos autem licet vſu parum valeamus,& memoria priſci tempo ris,recordamur tamen, quàm plurimos litigatores, forſitan propter ſublationẽ bouis, aut gallinæ, cùm in remota prouincia iudiciũ ſubirẽt,vel morbo,vel inedia ſuccubuiſſe[b]:quoniã hæc crebra & effrænata litigandi conſuetudo non parũ abeſt ab arte Alchy miſtarum,qui ſibi opes vanas ſpondẽt,quas ſuo fallaci artificio inuenire non poſſunt[c].Ita nõnulli actores temerarij,falſa ſpe vincendi à rabulis incitati,opes,quas habent,conterunt,vt ore hianti falſas diuitias Tantali apprehendant,ignorantes litiũ euectum eſſe triſtiſsimum[d]. Idcirco religioſus ille Princeps remedium accommodatius nactus non eſt ad dirimẽdas lites[e],quàm cùm præcluſit viam appellationis,præſertim de rebus modicis, & non excedentibus præſcriptũ valorem:quia ſæpiſsimè maximi illi iudices multitudine cauſarum obruti,propter vim imperij[f] de grauioribus cauſis cognoſcere impediebantur[g]. Relatum enim fuit clementiſsimo illi Regi,ſummos illos cõſiliarios propter pietatem aut miſericordiam,(qua in re eos ſatis laudare non poſſum) cauſas miſerabilium perſonarũ pertractare:potentiorum autem lites immortales in maximis illis Parlamẽtis obſtrepebãt[h], & nunquàm aut raro debito fine terminabantur[i]. Vnde fiebat,quòd milites & alij potentiores ſpei vincendi in foro gloriam militarem[k] turpiſsimè poſtponerẽt. Aliud item inconueniens naſcebatur,& illud quidem peſsimum erat, quòd occaſione paruarum litium turba hominum

a l. item ſi vnus. §. principaliter. ff. de recep. ar. bit.

b §. j. in Authẽ. vt omnes obed. iud. in verſicu. quid enim erit du rius. colla. v.

c c. vnico. de crim. falſ. in extrau. com.

d l. quod debetur. ff. de pecul.

e l. quidam exiſtimauerunt. ff. ſi certum pet.

f l. cùm Prætor. ff. de iud.

g d. l. placuit. C. de pedan. iud.

h Contra leg. properandũ.

i Cont. c. iurgãtium. ext. de ſent. et re iud.

k Arg. l. milites agrum. ff. de re militari.

otioſorũ per vrbes ampliſsimas Parlamẽtorum vagabatur,& diſcurrebat. Et illi quidem erant corruptiſsimi, quorum frequentia & venefica conſuetudine nõ modò mali fiebant deteriores, ſed etiã proſpero ſidere nati,ad omnem ſpeciem iniquitatis fiebant procliues [a]. Qua quidem ratione moti Quirites,nomine ciuis Romani extraneos non donabant, niſi vrbis dignitatem rebus præclarè geſtis,& prudentiæ ſingulari exemplo [b] locupletare potuiſſent. Ideo in Actis Apoſtolorum Paulus ciuis Romanus nuncupatus fuit,quamuis Tarſenſis eſſet,quòd ciuibus Romanis ſua eximia eruditione,Imperatorum beneficio fuerit aggregatus [c]. Idcirco appellans ad Cæſarẽ fuit adductus.Expellenda igitur eſt ex vrbibus bene cõpoſitis inſana hominũ multitudo,quam fæcẽ ciuitatũ & corruptelam verius,quàm hominũ cœtũ, dixerim,cùm ſit ciuitati longè honorificentius,à paucis ſapiẽtibus incoli [d],& eſſe ab improbis deſertã,quã ſi in ea ſecors pigrorũ multitudo numerũ verè ciuiũ in magno numero ſuperaret [e]. Quare perpẽdens Henricus infinitã cauſarũ multitudinem, quarũ appellatiões ad Parlaméta deferebãtur Bailliuorũ & Seneſcallorũ,certos inſtituit pedaneos iudices,& illos quidẽ ſupremos, id eſt appellatione remota iudicaturos de modicis cauſis:grauiorum autem litiũ definitionem ipſis maioribus prouinciarũ iudicibus reſeruauit [f]. Nã ſi Prætor,qui in Centũuirali iudicio anteſedebat,dãdi iudicis habebat facultatẽ propter vim imperij, id eſt,cauſarũ multitudinem [g]: quãtò magis hac poteſtate iudicis dãdi Princeps,

a Paul. Apoſto c.15. prioris ad Corint.

b Doct. in l. Roma. ff. ad municip.

c Notat. in Act. Apoſ. c.25. Alcia. lib.ij. Diſpũ. cap.21.

d Arg. cap. multi ſacerdotes.

e Plato in ſuis de Republ. libris.

f l. placet. C de ped. iud.

g d. l. cũ Prætor. ff. de iud.

ceps, qui eſt fons omnis humanæ iuriſdictionis[a], præ fulgere [b] debet! Harũ ſediũ Præſidalium naſcituram autoritatem Gulielmus Budæus ante obitum præuidit, dum deſiderabat, vt ſacculorũ aceruos apud Actuarios publicè, aut apud vnũquenque iudicum priuatim non tam cuſtoditos, quàm abſtruſos, atque etiam in conditorio obliuionis ſepultos, in lucem proferri iubeant Principes, & eligant quoſdam induſtrios & ſagaces viros, qui extra ordinem minutulas ducentenarias aut tricentenarias cõtrouerſias, vt commodum videbitur[c], diiudicent. Simile inſtitutum Veſpaſianus publicandum mandauit[d], cùm excreuiſſent magnæ ſeries litium, quod toto ſui imperij tempore diligentiſsimè ſeruari iuſsit. Ante hoc inſtitutum fiebat, vt diſpendiorum vera æſtimatio longè eſſet pluris, quàm res ipſa, de qua per longinquam prouinciam iudicium ſubibant[e], & accommodatius illis foret ab eiuſmodi litibus abhorrere, quàm tantos ſumptus ad perſecutionem rei tenuiſſimæ impendere: & modici iuris potius iacturam pati[f], vt in quiete apud ſuos in laribus ſint. Periculo enim famis, & ancipiti vitæ diſcrimini ſe exponunt propter longitudinem difficultatémque itinerum, necnon latronum incurſus. Qua in re minimè tædebit intexere verba Principis Iuſtiniani in Nouella Conſtitutione[g]. Græca autem editio plus habet energiæ, quàm Latina: ideo nos eam referemus. Εἴτε γὰρ μεγάλα τὰ ἁμαρτήματα, ἢ τὰ συναλλάγματα καθέστηκε, χρὴ πᾶσι τρόποις ἐπ' αὐτοῖς καὶ προσαγγελίαν εἶναι, καὶ γραφὴν (εἰ δεηθείεν) καὶ ἐξέτασιν ἐπιχώριον, διὰ τὸ πρόχειρον τῶν ἀποδείξεων, εἴτε ἐπὶ μικροῦ τὶς ὁμοίως πλημμελεῖ, ἢ μεῖζον

a d.l.j.ff.de conſti.princ.
b l.à iudice. C.de iudic.
c l.fin.ff.de Senatorib.
d Tranquillus in Veſpa.
e d.§.j.verſi. quid enim durius. in authen. vt omnes obe. iudi.
f Argu. eorũ, quæ Accurſ. not. in l. idem Pomponius. § recepiſſe. ff. de recept. arbit.
g §.j. verſi. ſiue cùm magna delicta. in Auth. vt omnes obed. iudicib. prouinc. coll. v.

c 3.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

ἔτι τὸ ἁμάρτημα γένοιτο. εἰ μηδὲ ἐπὶ τοῖς βραχέσι τῶν δικαίων ἀπολαύσειεν, ἀλλ᾽ ἀναμένοι γενέσθαι τε ἐπ᾽ ἀλλοδαπῆς χώρας, ἐκεῖσέ τε αὐτὸν ἄγειν, καὶ περὶ τούτων δικάζεσθαι. Οὔτε οὐδὲ παρόντα, οὐδὲ ἐπὶ τῆς χώρας ἴσως διὰ τὴν ἰσχὺν τὴν ἐκείνου, ἢ διὰ τὴν ἀσθένειαν τὴν αὐτοῦ μετελθεῖν δύναται προσηκόντως. Τί γὰρ ἂν εἴη σχετλιώτερον, ἢ τὸν ἀδικηθέντα τυχὸν, ἢ περὶ ἀφαίρεσιν βοὸς, ἢ ἵππου, ἢ τῶν ὑποζυγίων τινὸς, ἢ βοσκημάτων, ἢ (ἵνα τὸ ἐλάχιστον εἴπωμεν) κατοικιδίας ὄρνιθος, τοῦτον ἀναγκάζεσθαι μὴ καθ᾽ ἣν ἀφῄρηται, χώραν δικάζεσθαι, ἀλλ᾽ ἀλλαχόσε τρέχειν, κἀκεῖσε τὰς ἀποδείξεις, ὧν ἔπαθεν, ἀπαιτεῖσθαι, καὶ ἢ πολλαπλασίαν ὑπομένειν τὴν δαπάνην παρὰ τοῦ πράγματος ἀποτιμήσεως, ἢ τὴν ἀπορίαν στενάζοντα φέρειν; Ἔνθεν ἡμῖν πλῆθος πολὺ τῶν προσιόντων ἐφ᾽ ἑκάστης ἐστί, καὶ τά γε πολλὰ ὑπὸ τοιαύταις αἰτίαις ἐνοχλούμεθα, μικρῶν ἕνεκα προφάσεων αὐτοί τε πολλὰς ὑπομένοντες ὀχλήσεις, ὁρῶντές τε πολὺ μὲν πλῆθος ἀνδρῶν, πολὺ δὲ γυναικῶν ἐκ τῶν οἰκείων τόπων ἐξανισταμένων, καὶ εἰς ταύτην ἀφικνουμένων τὴν εὐδαίμονα πόλιν, ὧν οἱ πολλοὶ καὶ μεταιτοῦντες, καὶ ἐρανιζόμενοι τοῦτο πράττουσιν. ἔστι δὲ ὅτε καὶ τελευτῶσιν ἐνταῦθα. Εἰ μὲν οὖν ἐνδημοῖεν ἄμφω τῇ χώρᾳ, ὅ, τε ἐνάγων, ὅ, τε ἐναγόμενος, μηδαμῶς εἰς ἑτέραν ἐπαρχίαν τὸ πρᾶγμα ἑλκέσθω, μηδὲ εἰς ταύτην τὴν εὐδαίμονα πόλιν, μήτε ἐκ προνομίου τινὸς, μήτε ἐκ κελεύσεως, ἀλλ᾽ αὐτόθι τεμνέσθω.

Hoc eſt, Nam ſiue magna delicta ſint, ſiue contractus, æquè omnibus modis ibi locorum de illis oportet in iudicio poſtulationē fieri, & (ſi opus ſit) inſcriptionem, & examinationem, propter paratiorem copiam probationum. Similiter ſiue in paruo aliquis delinquat, ſiue facto eius delictum maius reddatur, quia iuris arbitrio ſe non permittat, ne in minimis quidem, ſed præſtoletur dum in aliam regionem proficiſcatur, vt ibi in ius ducatur, déque his litem excipiat, quem propter eius potentiam, aut etiam ſuam fortè imbecillitatem, ille alter neque eo ipſo loco præſentem poſsit, quomodo conuenit, perſequi.

„ qui. Quid enim eſt indignius, quàm vt qui per ſur-
„ reptionem bouis fortè, aut equi, aut alicuius iumen-
„ ti, aut pecudis, aut (vt minimum dicamus) cohortalis
„ gallinæ affectus eſt iniuria: is cogatur, non in qua
„ prouincia id ſurreptum eſt, iure agere, ſed aliò cur-
„ rere, vt illic eorum quæ paſſus eſt, probationes exi-
„ gantur, & aut vltra æſtimationem rei ampliores ſu-
„ ſtinere expenſas, aut inopiam ferre cũ gemitu? Hinc
„ magna illa nos quotidie interpellantium multitudo:
„ & plerunque ob eiuſmodi cauſas obturbamur: mul-
„ tas ipſi importunitates propter tam leues occaſio-
„ nes excipientes: ingentem præterea tum virorum,
„ tum mulierum ex ſuis commigrantium ſedibus, &
„ ad almam hanc vrbem venientium, multitudinem
„ oculis intuentes: quorum plerique emendicato etiã
„ pane hoc agunt, & collecta ſtipe: aliquando etiam
„ hîc vitam finiunt. Si igitur vterq; tam actor, quàm
„ reus, in prouincia fuerit, neutiquam in aliam prouin-
„ ciam cauſa, aut in almam hanc vrbem vel ex priui-
„ legio aliquo, vel maioris magiſtratus iuſſu pertrahi-
„ tor, ſed ibidẽ deciditor. Altera ſe nobis eius Prin-
cipis Conſtitutio obtulit, qua Bailliuorum aut Sene-
ſcallorũ nuper tradita corroboratur autoritas, cùm
iudices prouinciarum clariſsimi, quos hodie Parla-
mentorũ Conſiliarios credibile eſt eſſe, illius Impera
toris Conſtitutione de litibus tercentũ aureorũ non
iudicãt: quarũ plenam deciſionẽ ad Defenſorem ci-
uitatis voluit mero iure pertinere. Verba autẽ ſunt[a]:
Δικάζειν τε ταῖς δίκαις ἁπάσαις ταῖς χρηματικαῖς μέχρι χρυσῶν
τριακοσίων, οὐ δυναμένων τῶν ὑποτελῶν ἕλκειν τοὺς ἑαυτοῖς

[a] § & iudicare. in Auth. de Defenſorib. ciuita.

ὑπευθύνους παρὰ τοὺς λαμπροτάτους τῶν ἐπαρχιῶν ἄρχοντας, εἴπερ εἴσω τῆς εἰρημένης τῶν τριακοσίων νομισμάτων ποσότητος ἡ δίκη καθεστήκοι. ἀλλὰ μηδ' ἐπ' αὐτῷ τούτῳ τοὺς διώκοντας πλείονος ἀποτιμᾶσθαι τὴν δίκην, ἵνα συντρίψωσι τοὺς εὐθυνομένους, μὴ μέντοι τῷ τῆς πόλεως ἐκδίκῳ, ἀλλὰ τῷ τῆς χώρας προσαγαγόντες ἄρχοντι. Ἀλλ' εἴ τι τοιοῦτο πράξαιεν, καὶ ἡ ψῆφος ἐνδείξει ἐλάττονα τὴν δίκην εἶναι τριακοσίων χρυσῶν, καὶ ἐξεπίτηδες αὐξῆσθαι διὰ τὸ παρὰ τῷ τῆς ἐπαρχίας ἄρχοντι. ἀλλὰ μὴ τῷ τῆς πόλεως ἐκδίκῳ καταξετασθῆναι μόνον τὸν ἐνάγοντα τῇ πάσῃ τῆς δίκης ὑποβάλλεσθαι ζημίᾳ. Id eſt, Dicántque ius in omnibus pe- «
cuniariis cauſis vſque ad trecentos aureos, nequeun- «
tibus collatoribus noſtris eos, quos ſibi obligatos «
putant, protrahere ad clariſsimos prouinciarum «
Præſides, ſi intra dictam trecentorum ſolidorum «
quantitatem cauſa conſiſtat. Sed neq; actores ea ipſa «
de re litem pluris æſtiment, vt reos conterant, non «
ad Defenſorem ciuitatis, ſed ad loci Præſidem de- «
ductos. Imò ſiquid tale fecerint, & ſententia oſtendat «
cauſam minorem eſſe trecentis ſolidis, deditáque «
opera æſtimationem ampliatam, vt apud Præſidem «
prouinciæ, non apud ciuitatis defenſorem, examina- «
retur, ſolus actor totius litis ſubiiciatur diſpendio. «

Et licet ſub dictione Bailliuorũ aut Seneſcallorũ multæ ſint obnoxiæ aliæ vrbes, aut oppida, nihilominus illi dicuntur Defenſores ciuitatum: quia paruæ illæ ciuitates, aut minuta illa oppida, membra[a] eſſe vidẽtur illius ciuitatis, cui reſpondent. Quare manifeſtus fit eorum error, qui Bailliuos aut Seneſcallos prouinciarum Præſides eſſe exiſtimauerunt: cùm longè abſint à vero[b]. Hunc errorem detegit Vlpianus, qui reſpondit, in prouincia, quam regit Præſes, neminem eſſe, qui eo maius habeat imperium[c] poſt Principem

a l. qui ex vico. ff. ad municipal.
b Ioann. Coraſ. in titu. ff. de offic. Præ. prouinciar.
c l. Præſes in tertia. ff. de offic. Præſid.

cipem. In confeſſo autem eſt, Parlamenta longè maiorem habere iuriſdictionem, quàm Seneſcalli, aut Bailliui habeant, quorum appellationes ad illa deferuntur. Igitur minuenda eſt eorum opinio qui Bailliuos, aut Seneſcallos prouinciarum Præſides eſſe putauerunt: nec Seneſcalliarum territoria prouincias quis verè dixerit[a]. Conuenientiore vocabulo prouinciolæ nuncupabuntur. In locum ergo Præſidum prouinciæ Parlamenta aptius ſunt ſurrogata, quæ in regno poſt Principem ſuprema præcellunt poteſtate, vt antè copioſius patefeci[b]. Et neſcio ipſe, quid dedit cauſam errori, vt vulgus Seneſcallorum auditorium Curiam Præſidalem voce admodum ſuperba nuncupet: nec locus hæſitandi eſt lectori. Si opponant, multas prouincias eidem ſubeſſe Parlamento, vt Tholoſano, in cuius dictione plus quàm vna eſt prouincia, idem in Pariſienſi videmus: ad cuius iuriſdictionem multæ latæque prouinciæ referũtur. Non igitur Parlamenta ſunt in locum Præſidũ prouinciarum. Cæterùm à ſententiis Parlamẽtorũ prouocare non licet[c]: quia, vt diximus, inſtar ſunt Senatus inſtituta, à quibus non appellatur. A ſententiis tamen præſidum prouinciæ ad maiores iudices per appellationem recurritur[d]. Hi tamen duo ſcrupuli minimè tollunt veritatem anterioris propoſitionis, qua concluſimus, Parlamenta à maioribus Principis noſtri in locum præſidum prouinciæ ſuffecta eſſe. Nam licet Præſes vni ſolùm prouinciæ præpoſitus fuiſſet[e], Parlamenta autem etſi prouinciolas quàm plurimas intra cancellos ſui territorij com-

a Budæus in l. j. ff. de Senato.

b Nã vt Parlamenta habẽt decurias iudicãtium, ita Præſides prouinciarũ ordinem iudicum habebant. l. j. § . ſolent. ff. quando appellandum ſit.

c l. j. § . j ff. d quib. appellare non licet.

d d. l. j. § . ſolent. ff. quãd. appel. per locum ab oppoſitis.

e l. iij. ff. de offic. Præſid.

plexa fuerint, vnius tamen prouinciæ loco ſunt. Siquidem Princeps definiens limites territorij alicui Parlamento, ex pluribus[a] vnam prouinciam feciſſe videtur, diuerſum etiam non eſſet, ſi Princeps in eadem prouincia, in qua propter nimiam longitudinẽ aut latitudinem ius non poſſet facilè reddi, duas inſtitueret Curias ſupremas, ex vna prouincia duas[b] egiſſe videretur. Minus autem alter obex metuendus eſt de appellatione ſententiarum Præſidum prouinciæ: quia in nulla parte iuris ſcriptum inuenimus, à Præſidibus deuolui appellationes ad aliũ, quàm ad Principem. Siquidem olim omniũ iudicum appellationes deferebantur ad Imperatorem, licet clariſſimi fuiſſent[c], & maxima præcellentes autoritate, niſi fuiſſet fortaſſe ſententia à Senatu lata, à qua propter parem cum Principe dignitatem ad ipſum non remittebatur cognitio[d] remedio appellationis. Verùm hodie licet ſuperiorem non habeant Parlamenta, præter illum, cuius cenſura eorum ſententiæ inſtaurentur, ſolius Regis poteſtas eximitur, cui licet iniquè damnatis ſupplicatorium libellum porrigere[e]: quorum ſententias interdum reprobari, & aliquando confirmari meminimus conſilio procerum ipſius Principis. Et quia poteſtas ſupremarum Curiarum à Principe vim & autoritatem habet, & notionem controuerſiarum appellatione remota, vt præfati ſumus: ideo ſtomachari non oportet, ſi humaniſsimus Rex noſter Bailliuorum aut Seneſcallorum iudicibus poteſtatem conceſſerit decidendi lites vſq; ad prædictũ valorem, denegato appellationis auxilio.

a l. ſi eadẽ. ff. de offi. aſſeſſ. notat. in l. fi. ff. de cenſib.

b d. l. ſi eadem. ff. de offic. aſſeſſor.

c l. ad Imperatorẽ. ff. de appellat.

d d. l. j. ff. d quib. appell. non licet.

e No. in Authẽ. quæ ſupplicatio. C. de precib. Imperato. defer.

lio. Nam teſtis eſt Vlpianus, inquiens, Imperatorem ſæpe ſolitum iudices dare[a], vt non liceat ab eis prouocare: vt plerunque à Diuo Marco factitatum eſt. Extremũ eſt in hoc opere deſcribere rationes, quarum pondere & viribus admodum dura[b] videtur lex Principis, qua ſublatum eſt remedium appellationis. Eſt enim vſus appellationis plus quàm neceſſarius[c], quem aiunt noſtri, ex fontibus iuris diuini originem hauſiſſe, pauli Apoſtoli exemplo, quem ad Cæſarem appellantem, ad ipſum Ceſarem perduci, Feſtus mandauit[d]. Item Princeps, qui abſtulit appellationem de ſententiis prædicti valoris, iam dictas quantitates eſſe parui momenti arbitratus eſt. Satius (inquiunt) egiſſe pro ſua regali bonitate, ſi diſtinxiſſet, inſpecta qualitate hominum. parua enim & magna ſunt varia propter diuerſitatem perſonarũ. Decem aurei in homine abiectiſsimæ ſortis magni ſunt ponderis: in homine verò prædiuite in rebus paruis[e] connumerabuntur. Quare cùm tota cuiuſdam tenuiſsimi hominis ſubſtantia ſit in quantitate ducẽtarum fortè librarum, miſerrimum erit illum priuari ſuo patrimonio vnicæ ſententiæ viribus, cuius iniquitas nullo remedio poſsit reſecari. Nam ſententiæ quæ continet manifeſtam iniuriam, ſtandũ non eſſe, quis non videt[f]? Quinimo & ſi cauſæ cognitio alicui iudici fuerit commiſſa cum clauſula appellationis remotæ, per ſuperiorem poterit inſtaurari, ſi iniquitatem contineat manifeſtam[g]. Exitus nanq; demonſtrat, quantum afferat vtilitatis ad Curias ſupremas deuolutio appellationis: quia maximam partẽ

a l. j. § inter diũ. ff. à quib. appel. non licet. & ca. j. ext. de reſcr.
b l. proſpexit. ff. qui & à quib.
c l. j. ff. de appellat.
d Act. Apoſtolo. cap. xxv.
e Doctō. in Authen præterea C. vnde vir & vxor. Argu. l. tam demẽtis. C. de Epiſco. audi.
f c. inter cæteras. ext. de ſentẽ. & re iudi.
g Summariũ in d. ca. inter cæteras.

ad ſe deuolutarum ſententiarum ſua grauiſsima cenſura reformant: vt qui triumpho & victoria in prima inſtantia fuerit potitus apud illas infelici euẽtu ſuccumbat [a]. Cæterùm appellatio alteram affert commoditatem litigatoribus: vt ſi in inſtruenda ſerie litis vel proceſſus, aliquid fuerit omiſſum, aut minùs ſufficienter probatum, in ſecũda inſtantiâ appellationis aut ſuppleri aut magis elucidari poterit [b]. Et tamen, vt videmus, illud beneficium amiſerunt reſcripto generali Principis. Demum cauſæ controuerſiarum, & hominum diſſenſiones iuſtius deciduntur per diuerſa tribunalia iudicum, quàm cùm vna tantùm inſtantia terminantur. quandoquidem certius eſt iudicium, quod confirmatur ſententiis multorum [c]. Addi poſtremò debet, quòd hæc iuriſdictionum reformatio non poteſt fieri ſine iniuria vel iudicum qui in ſupremis ſubſelliis antè erant conſtituti, vel ciuitatum, quæ iure antiquo dono Principis Parlamenta ſuſtinent [d]. Ad eas occaſione litium magnus confluebat hominum numerus: vndique omnia emolumenta eò exportabantur propter concurſum litigatorum [e]. Omnes enim Galliarum opulentiſsimæ ciuitates rerum omnium abundant, vel propter autoritatem Curiarum, aut mercantium emporia [f]. Et id eſt maximè euidens. Et ideo labefactare videntur edictum Principis, quòd iniuriam afferat vel ipſis iudicibus, aut eminentioribus ciuitatibus, vbi ſtatitiæ ſunt Decuriæ Parlamentorum. Siquidem reſcripta ab aula Principis emanantia, ſuis carent viribus, quæ in detrimenta

a l. tale pactum. §. qui prouocauit. ff. de pac.

b In Auth. per hãc. C. de temp. appel.

c c. prudentia. ext. de off. & poteſt. iud. deleg.

d d. §. quid enim durius. in Auth. vt omnes obed.

e Arg. d. §. quid enim durius.

f l. j. ff. de nundinis.

aliorum impetrata ſunt [a]. Proinde hæc iudiciorum ſublimitas ciuitatibus donata eſt Principum liberalitate quæ beneficentia perennis eſſe debet: nec poteſt, niſi vrgente grauiſsima cauſa reuocari [b]. Hæc argumenta audiui iactari in aula agens, & circunferri in ore vulgi aduerſus hoc præclarum edictum. quæ licet vehementer vrgeant: tentabimus tamen pro modo facultatum noſtrarũ, & Dei maximi iuuante auxilio, nodos & vim illorum diſſoluere. Ad primum ergo oratio noſtra reuertatur. Quod enim vulgari ſermone fertur, appellationis vſum frugiferum eſſe, & maximè vtilem, id in genere locum habet, in ſpecie autem & in certis articulis damnoſus & inſalubris eſſe poteſt, propter temere appellantium peruerſitatem: potiſsimùm in ipſis rebus ſimplariis, & parui momenti, pro quarum perſecutione maius eſt diſpendium ſumptus [c], quàm ſit legitimus earum valor. Ideo Principes perpendentes procacẽ inconſtantiam litigatorum, reíque litigioſæ qualitatem, & actionis conditionem, interdum iudices conſtituunt ea lege, ne liceat ab eis appellare [d]. Item perniciosum eſſe aliquando vſum appellandi ex eo ſatis conſtat, quòd iudices, ad quos appellantes recurrunt, inferiorum ſententias in deterius nonnunquam reformare Vlpianus reſponderit [e]. Verùm ſi contingeret eorum cenſura inferiores legitimè pronuntiaſſe, ſpe cadunt appellantes, & patiuntur iacturam impenſarum cum periculo grauis mulctæ. Et ita iuſsit noſter Princeps [f]. Et quod dicitur, appellationem, ex fontibus diuini iuris habuiſſe originem,

a l. ij. § ſi quis à Principe. ff. ne quid in loco publ.

b l. cùm multa. C. de bon. quæ liber.

c. d. § . quid enim durius.

d c. j. ext. de reſcrip. & l. j. § . interdũ. ff. à quibus app. nõ licet.

e l. j. ff. de appellat.

f Verba ſunt noſtri edicti & extãt multæ retro Principũ Cõſtitutiones.

id non planè liquet: quia cautum in ſacris reſponſis non eſt. Nec de Paulo Apoſtolo appellãte ad Cæſarem ſatis amplum eſt paradigma. Imò verius eo loco perſpicuum eſt ex humano iure Romanorum promanauiſſe, poſtquam Feſtus Romanus Proconſul [a] Paulinæ prouocationi detulit, perterritus Cæſaris reuerentia [b]. Cæterùm exemplum illud Pauli temere accõmodatur huic regio edicto, quod tantùm prouocationem abſtulit ex ciuilibus cauſis, vetera autem iura illæſa reliquit in ſententiis maleficiorum, in quibus cùm agatur non de fortunis, ſed de capite, & nominis æſtimatione, propter maius periculum [c] eſſe appellandum cenſuit Henricus noſter. Poſtremò quamuis in confeſſo eſſet, iuris diuini eſſe appellationem, aduerſus quod nulla valet conſtitutio [d], lex, aut conſuetudo: (ſiquidem boni Principis eſt legem diuinam vſque ad ſanguinem & animam corroboratam conſeruare [e]) valebit tamẽ conſtitutio, qua generalem rigorem diuini præcepti liceat terrenis Principibus moderari per additionem, vel diminutionem, vt in ea lege, quæ abſolutè vetat hominem occidi: & tamẽ mandatis Principum hominum occiſio eſt aliquando permiſſa [f]. Diſsimile non eſt aſſerendum de Iure ciuili cuiuſlibet ciuitatis præclarè fundatæ, quod non recedit à præceptis Iuris naturalis in totum, ſed vt bonum & æquum videtur, ei quippiam addit [g], nonnunquam detrahit pro negotij opportunitate. Et tamen propterea verè quiſnã dixerit, Ius ciuile aliquid cogitauiſſe contra præcepta Iuris naturalis [h], quod incorruptũ ſemper

a d.ca.xxv. in Act. Apoſt.
b c.vt debitus honos. ext. de app.
c c.vbi periculum. de elect. in ſext.
d c. fi. extrà de cõſuetud.
e in can. ſunt quidã. xxv. quæſt. j.
f In can. non eſt crudelis. xxiij. q. v. et in l. Græcas. C. de adult.
g l. ius ciuile. ff. de iuſt. & iur.
h §. ſed naturalia. Inſtitut. de iur. nat. gent. & ciuil.

per & permanens erit in hominum puriſsimis mentibus [a]? Ita noſter Princeps non eſt dicendus flocci-feciſſe regulas diuini iuris, à quo illi profitentur appellationes fuiſſe ortas, licet ex certis caſibus appellationibus non eſſe deferendum decreuerit. Minúſque in verbis edicti, quòd nō diſtinxerit paruum & magnum ex genere & diuerſitate perſonarū [b]: quia diligenter inſpecto fine edicti, & propoſita mente Legiſlatoris, parua & magna ſumma variæ non cenſentur ex diuerſitate perſonarum. Habuit in animo Princeps difficultatem itinerū, quibus peruenitur ad appellandum [c], viatici ſarcinam intolerabilem ad litis perſecutionem [d] paratam, ſportulas debitas Iureconſultis, demum xenia quæ iudicibus præſtantur [e]: quarum rerum omniū æſtimatio longè eſt maior ſorte principali, quæ in iudicium deducitur. Siquidem damnandi ſunt illi labores ad rem conſequēdam, quibus plus impendimus ſumptus [f], quàm res ipſa ſit per ſe deducta. Idcirco Legiſlator noſter Henricus ducentas quinquaginta libras res parui momenti eſſe putauit, nulla adhibita diſtinctione, quòd impenſa ad perſecutionem illarum parata, ſit carior, quàm ſint ipſæ 250. lib. Ideo ſatius eſt illis carere, quàm illarū amore tot incommoda pati [g]. Deinceps licet graue ſit & miſerum aliquem vna ſententia amittere totum patrimonium, quod in dicta quantitate fortaſſe conſiſtet: longè miſerabilius tamen erit, amore externarum rerū, aut viliſsimi fundi, vitam finire, quæ omnibus fortunis externis dulcior eſſe debet [h]. Quandoquidem plerique in perſe-

a Pau. 2. ad Rom.

b d. Authē. preterea.

c d. §. quid enim durius.

d arg. l. ſi inſtituta. §. de inofficioſo. ff. de inoff. teſt.

e in §. tripli ci. Inſtitu. de actio. & §. nullo. in Authen. de iudi.

f l. mediterraneæ. C. de annon. & tribut. lib. x.

g d. §. quid enim durius.

h In Canon. præcipimus. xij. q. ij.

cutione paruarum rerum procul à patria moriũntur [a]. Supereſt, vt alium obicem tollamus de ſententia continente manifeſtam iniquitatem: quia ille, pro ſua regali bonitate ſatis commodè prouidit per libellum erroris theſim cõtinentem, quem diiudicabunt celeberrimi nominis Aduocati à magiſtratibus eiuſdem Curiæ accerſiti. Et licet iidem ſint ferè iudices, qui erroneam ſententiam pronuntiauerunt: verebuntur tamen ſuum errorem impudentiſsimè tueri: præſertim in conſpectu exercitatiſsimorum Aduocatorum. Pudere verò non debet errores noſtros caſtigare, & in melius ſententias reformare. Non enim ſententiam mutantem aſpernatur Prætor [b]. Et ſi contendas ſuſtinere vſum & emolumenta appellationum, eò quòd illi bonam partem ſententiarum ad ſe deuolutarum corrigant & emendent, vt ſæpe conſpicimus: minùs nos hoc argumentum perturbat: quia idem malum euenire videmus Areſtis Parlamentorum: quæ ſi fortè placito Principis ad ſuum amplisſimum conſilium referantur, aut ad aliam Curiam ſupremam, licet iuſtè lata ſint [c], reformantur. Innata eſt enim hominibus quædam cõtradicendi cupiditas [d], nec voto viuitur vno: quia variæ ſunt hominum voluntates [e]: & tanta eſt malignãtium inter ſe diſſenſio, vt ſi Princeps ſineret appellare de Tholoſana ad Burdigalenſem, rurſus ex ea ad Pariſienſem, & ex Pariſienſi ad Rhotomagenſem Curiam, demum ad ipſum Imperatorem, minimè deeſſent infortunati litigatores, qui ter prouocarẽt. Ideo à Romanis Imperatoribus præcluſa [f] eſt via toties

a d. §. quid enim durius.

b l. nonnunquam. ff. de coll. bon. & Dynus in regul. quod ſemel. Canon. in c. bonæ. ext. de poſtulat. Prælato.

c Doct. in d. Authẽ. quæ ſupplicatio. C. de precibus Impera. offer.

d l. item ſi vnus. §. principaliter. ff. de recep. arbitr.

e l. quia poterat. ff. ad Trebell.

f l. j. C. ne liceat tertiò prouoc.

toties appellandi. Nec grauatè feremus, ſi in prima (vt aiunt) inſtantia iura reddant Præſidales iudices, appellatione remota: præſertim in cauſis priuilegiatis, & quæ iure ſingulari tractantur: quia ſi verus ſit communis ſenſus de ciuitatis Defenſore, (quamuis eum antè fuerimus aliter interpretati) is cognoſcit de ſumma 250. aureorum, excluſo omni prouocationis auxilio: quem loco ordinarij iudicis vulgus eſſe autumat [a]. quam notionem illi tradidit Iuſtinianus in prima & vltima inſtantia vſq; ad dictam concurrentem quantitatem. Legit enim Princeps eos iudices, & magnos Iuris magiſtros, qui in ſcholis Iureconſultorum diutius fuerunt exercitati, quos credidit [b] non aliter iudicaturos, quàm ipſum bonum expoſtulat, propter ſingularem eorum prudentiam. Et licet ſit magna differentia iudicum ingenij & artis [c]: ij tamen quos voluit Princeps de his modicis rebus cognoſcere, ex eadem prodeunt officina [d]; vnde ad ſupremos illos magiſtratus alii erigũtur. Miror, quòd illi non moueantur liberalitate Principis, qui nuper ſuà edictali lege largitus fuerat ſuorum tributorum [e] Curiis notionem omnium controuerſiarum, quæ ſuper decimis, quas ipſe ex ſacerdotiis percipit, emergũt, tam in prima inſtantia, quàm vltima, id eſt, appellatione remota, quæ controuerſiæ centies millies maiores eſſe poſſunt. Et tamẽ obmurmurant, quòd ille ſupremam iuriſdictionẽ Seneſcallis dederit de rebus bis centum quinquaginta librarum, quas ganeo fortè aut ſcortator aliquis peſtilens vnius aleæ iactu luſerit, aut adoleſcẽs luxurioſus [f] in

a d. §. & iudicare. in Authen. de Defenſor. ciuit.

b l. vnic. ff. de offic. Præfect. prætor.

c l. inter artifices. ff. de ſolutionib.

d In proœmio Digeſtorum.

e Nuper fuit publicatũ edictũ in hac Curia Generalium.

f l. ſi verò non remunerandi. §. ſi adoleſcens. ff. mandati. no. in Auth. alearũ vſus. C. de religio.

ſcortum profuderit. Cæterùm Parlamentorum Decuriæ nónne prima & vltima inſtantia de cauſis emergentibus cognoſcunt, ſi quid fortè incidat appellationi ad ſe deuolutæ, ne cauſæ diuidatur continentia [a]? Et tamẽ emergens illud valore poteſt ſuperare rem principalem [b], de qua ad ipſos Senatores migrauit appellatio. Adde, ſi lubet, autoritatem, quæ à priſcis ſeculis ad Præpoſitos Mareſcallorum, id eſt, latrunculatores [c], pertinet, quæ improborum querelas conuincit. Illi prima & vltima inſtantia ius reddunt, temere fortè adhibito conſilio, non de rebus, ſed de perſonis: quorum iudicia hominis liberi ſtatum diminuũt. Quinetiam hac vitali aura ſæpiſſimè priuant, & poſt animaduerſionem expletã, appellationi minimè deferentes, ad Principem reſcribunt [d]. Quæ iudicia ſunt longè acerbiora [e] ſententiis Seneſcallorum aut Bailliuorũ, qui de rebus parui momenti appellatione remota pronuntiant. Nec obeſt, quòd ſupplicatio ad aliud valeat, nempe ad ſupplendas omiſſas probationes [f] in prima inſtantia: quia iure ciuilis libelli, quã Requeſtam appellant, ſuccurſum [g] eſſe voluit optimus ille Princeps, quo inſtrumentis recenter inuentis, quaſi per in integrum reſtitutionẽ, apud eoſdem reſcinduntur priora iudicia, vel ſi fortè falſis allegationibus prolata fuerint [h]. Qui libellus, quantum ad probationes nouas attinet, vim habet appellationis. Siquidem nemo eſt ratione optima pollẽs, qui priorem ſuam ſententiam nouis & emergentibus [i] rebus mutare non gaudeat. Reliquum eſt autem demonſtrare, huius

a l.nulli.C.de iudicijs.
b l.pen.C.de ord.iudic.
c l.ſolẽnis.§.latrunculator.ff.de iud.
d l.ſi quis filio exhæredato.§.hi autẽ.ff.de iniuſt.rupt.irrit.teſtam. & ar. l.j.C.quand.lice.vnicuiq.ſine iud.vin.
e Not.in l.vnic.C.quãd.ciuil.act.crimi.præiudicet.& l.impernim.ff.de iur.omn.iud.
f d.Authẽ.per hanc.
g Auth.quæ ſupplicatio.C.de precib.Imp.offer.
h l.Diuus.& l.Imperatores.ff.de re iudic.
i l.j.ff.de vent.inſpic.

edicti

edicti æquitatem eſſe ſine iniuria iudicũ ſupremi illius Senatus, quibus ante huius edicti pronũtiationẽ, omnium litium cõceſſa erat iuriſdictio: cùm ſalaria eis de publico præſcripta, propter has Curias Præſidales nequaquã ſint imminuta. Labor verò & operæ in deciſione controuerſiarũ, beneficio huius edicti illos minùs vrgent. Ideo ſalariũ ipſe reſecare[a] potuiſſet, quòd integrum ſanctiſsimè illis reliquit. Non enim debet tunc dominus malè audire apud mercenarium, ſi diurno nocturnóq; opere diminuto, integrum ſalariũ pendat, & æquè magnũ, ac ſi totas operas præſtiterit. Imò clementia[b] & bonitate maxima eſt laudandus. Errant igitur magiſtratus turpiter, ſi metiri velint poteſtatem ſibi à Principe datam ex proportione lucri, quod hauriunt ex litigatoribus, cùm ſit æſtimanda tantùm ex mercede de publico [c] præſcripta, non autem ex fortuito illo quæſtu litium, qui ἔξωθεν & συμβεβηκῶς ad iudices ipſos peruenit. Augmentum enim fortuitum[d] & caſuale minimè eſt inſpiciendum. Proinde hæc tenuiſsimarum cauſarum ſubtractio damno non eſt, ſi acutè perpendatur, Parlamentorum Conſiliariis. Quin potius iuuat eorum rem familiarem & domeſticam, tum quia publica negotia propter illam ſubtractionem minùs torquebunt eorum cogitationes, quæ nonnunquam ſunt impedimento rebus priuatis [e]: tum etiam, ſi ad pondus & menſuram reſpicias ſportularum, quæ ex ſingulis litibus iam deciſis illis tribuuntur. Maiorem quippe fructum habituri ſunt ex vna, quàm ex decem minutulis cauſis. Creſcũt & decre-

a l. Seio. ff. de ann. legat.
b In Euang. Matthæi de eo qui tantũ ſoluit mercenariis, qui à meridie vſq; ad veſperam fuerãt in vinea, quãtum iis, qui toto die. & in l. diẽ functo. ff. de offi. aſſeſſ.
c Not. in §. ſcriptum eſt exẽplar. Auth. vt iud. ſine quoq. ſuffrag.
d l. Rutilia Polla. ff. de cõtrah. emp.
e Cic. 1. offic. ex Platonis ſententia.
f §. tripli. Inſtit. de actionib. Mel. in §. ſi quis autem. in verſi. ne autem. in Authen. de iud. coll. vj.

ſcunt ſportulæ, habita ſemper ratione rerum, de quibus in iudicio diſceptatur inter partes. Vltimum ſupereſt diluere ſcrupulum de hoc edicto, quòd iniurium & nocens videatur ciuitatibus, in quibus ſtatus eſt ordo Senatuum, partim quòd ſecundum quid eorum prærogatiua dignitas eſt decreſcens, partim quòd tanta hominum multitudo ad eas non confluit, vt ante nos diximus. Sed hæc damna parui facit Rex noſter, dummodo proſit reliquis ciuitatibus prouinciarum. Quemadmodum enim ſingulorum iniuriæ [a] ſæpe tolerantur, vt reipublicæ conditio melior exiſtat: ita Princeps reſecare poteſt alicuius eximiæ ciuitatis priuilegia, præſertim ſi redundent [b] in iniuriam & perniciem alicuius prouinciæ. Nam homines aliarum ciuitatum ſuum artificium deſerebant, coniuges, & liberos dulciſsimos, occaſione paruarum rerum moti, vt lites infauſtas, velut ore hiante, in ciuitatibus Parlamentorum inſectarentur. Paterfamilias nequaquam probandus eſſet, qui cùm plures haberet liberos, totam ſubſtantiam in vnum transferret [c], & alios in egeſtate perpetua ſineret viuere. Ita Princeps regali ſua bonitate indignum eſſe cenſuit, ſi reliquas ciuitates alicuius prouinciæ ſineret eſſe deſertas, vt ex his vnam abundè locupletaret, & quaſi vaſtiſsimum quoddam pelagus augeret, in aliarum detrimentum & iniuriam [d]. Intereſt quoque Principis, vniuerſas ciuitates, quibus dominatur, eſſe opulentas, & nullius rei egere [e], vt hominum ingens multitudo

prud

a In Auth. res quæ. C. cōmun. de lega. & l. Lucius. ff. de euict. et l. fi. §. fi ff. de pign. act.
b In cap. ſuper ſpecula. ext. de priui.
c In §. aliud quoque capitulū. in Authen. vt cùm de appellat.
d In l. cætera. §. ſed & ſiquis. in verſic. ſed videamus. ff. de legat. j
e Not. in l. vnic. C. de priuileg. corpo. vrb. Ro. & in l. vni. C. de priuil. vrbis Conſtantinopol. lib. ij.

prudentium in iis vrbibus poſsit generari, quorum procreatio[a] reipublicæ Principis noſtri poſsit aliquando eſſe ſalubris[b]. Deinceps nemo inficias ibit, Principem fontem eſſe irriguum, & naturalem originem totius iuriſdictionis, neminémque præditum eſſe aliqua ſpecie iuriſdictionis, niſi à Principe eam, vel à lege habuerit[c]. Item negare non audebunt, iuriſdictionem ſolùm à Principe concedi, quàm diu illi placuerit, ita vt ad nutum ipſius poſsit quandocunque reuocari[d], inſtar precarij. Ciuitates enim, quas Princeps præficit iuri dicundo, ſunt depoſitariæ ab illo, & velut cuſtodes iuriſdictionis. Ideo ſuccenſere non debent, ſi depoſitum, aut illius partem, ille repetierit. Quinimo contra bonam fidem fecerint, ſi fuerint ipſum inficiati[e]. Et ſicut iuriſdictionem non abdicarent, niſi Principe conſentiente, ita eo reluctante retinere non poſſunt[f]. Idcirco infenſi eſſe non debent, ſi Princeps ampliſsimarum diuitiarum portiunculas aliquot ciuitatibus diſtribuerit. Et id regali munificentiæ maximè eſt conſentaneum, vt in vulgus hominum aliquid liberalitatis nomine ſpargat[g], quò conſtet Regis dominationem toti populo iucundiſsimam fuiſſe. Et hæc explicanda eſſe duxi, quæ pertinent ad primum caput edicti. Sed iam ſe offert occaſio exponendi dubitationes ex verbis edicti emergentes.

a l.j.ff.ſolut. matrimo.

b l.j.§. & generaliter. ff.de vent. in poſſeſ.mittẽ.

c l.j.ff.de offic. eius cui mandata eſt iuriſdict. & Doc.in l. imperium.

d Bart.in l. iuriſperitos. per illũ text. ff.de excuſa. tutor.

e l.bona fides.ff.depoſ.

f l.pen.ff.de offic.Præſid.

g Inſtitu.de rerum diuiſi.

Vtrùm Conſiliariorum ordo planè ſit compoſitus,

CAPVT II.

PRAESIDALES Iudices,& Cōſiliarij electi ſunt ad deciſionem cauſarum, tam extraordinariam, quàm ordinariam iuriſdictionem habentes. Vnde eorum iudicia partim ſuprema ſunt, quæ nullius ſuperioris ſubſunt cenſuræ, (& ita Principi placuit[a]) partim ſunt ſubalterna, id eſt, ad ſummorum iudicum autoritatem delata[b]. Ideo Princeps ſic ordinauit, ne ſublimes eſſent; Parlamenta in ſuperiore gradu collocauit: præſertim in litibus ordinariis, id eſt, prædictam quantitatem excedentibus[c]: & ne eorum preſſa nimis eſſet iuriſdictio, in quodam cauſarum genere eos voluit iudicare appellatione remota: & ne ob id quidem ſuperbiæ flatu eleuarentur, ſuperiores iudices illis addidit: in aliis verò extraordinariis Parlamentorum iudicibus eos pares eſſe placuit. Omnibus autem gradibus dignitatum[d] quoddam temperamentum voluit ineſſe Princeps noſter, ne plus aut minus politiarum ordinem perturbare videantur[e]. Ideo ponderis temperatura vniuerſos ordines[f] dignitatum in ſuo ordine coæquandos rectiſsimè ſanxit. Ipſe tamen vellem, & ita ſemper deſideraui, vt iudices illos Præſidales ſimplices, & abſolutos, aut ſimplarios inſtituiſſet, non autem miſtos, vt ius redderent tantùm de bis centum quinquaginta librarum quæſtionibus: & ſi fortè de maiori ſumma lis inter homines eiuſdem territorij oriretur, ab ea notione illi abſtinerent: de quibus haberent iuriſdictionem

a l.j.§.interdū, ff à quib. appel. nō lic.

b l.ſi quis ſeparatim ff. de appel.

c l.placet C. de ped. iudi.

d l.j.C.vt dignitatū ord. ſeruet. li.xij.

e Ariſto.v. Ethic.

f l.j. ff. de alb.ſcrib.& l.j.C.de Coſſ. lib.xij.

ſiem alterius generis Conſiliarij, à Principe creati, à quorum ſententiis ſemper poſſet ad ipſa Parlamenta, aut ad alias Curias ſupremas prouocari, quorum Conſiliariorum noua illa creatione [a] ærarium Principis abundè expleri poſſet: & illi Præſidales magiſtratus, inſtar Curiarum ſupremarum [b] ad alios maiores iudices nequaquam reducerentur: quia eorum omnes ſententiæ areſtorum robur & vim obtinerent, quæ ſupplicationis illis porrectæ beneficio tantùm poterunt inſtaurari [c]. Eo tamen ordine, quo nunc creati ſunt, chamæleontis figuram gerere videntur, quem per tactum corporis in omnem ferè ſpeciem coloris mutari Ariſtoteles aſſerit [d]. Ita illos modò ſupremos, modò inferiores iudices eſſe decretum eſt pro rei controuerſæ qualitate, & quantitate iudicij inchoati, adeò vt quod de Hermaphrodito [e] dicitur, veriùs de his dubitetur, vtra iuriſdictione magis polleant, ordinariáne, an extraordinaria: quarum iuriſdictionum concurſus in eodem magiſtratu [f] parum congruit. Et eò magis eorum iudicia videntur corruere, quòd diuerſo iure eorum autoritates cenſentur, partim ſublimes, partim obnoxiæ maiori tribunali. Diuerſi enim iuris diſpoſitionem [g] ciuilis prudentia odio habet. Cæterùm nihil eſt quod magis in officio & obſeruãtia multitudinem imperitam contineat, quàm ſi hominibus in dignitate conſtitutis confidat [h], & ſi eorum æſtimationi plurimum condonauerit. Contrà verò ſententiæ illorum peſſum ibunt, ſi apud vulgus rude contemptibiles [i] ſint, quod euenire nunc conſpicimus: quia

a §. quoniã ſubiectorũ. in Authẽ. vt iudices ſine quoq. ſuffra.
b Innuit Budæus. in d. l. fina. ff. de Senatorib.
c In Auth. quæ ſupplicatio. C. de precib. Impe. offer. & in §. aliud, in Authẽ. vt ſpõſalit. larg.
d Ariſtoteles lib. j. Ethi. cor.
e l. quæritur. ff. de ſtat. ho.
f In c. diuerſis fallatiis. extr. de cler. coniuga. & in l. Mutius. ff. pro ſocio.
g l. eum qui ædes. ff. de vſur.
h In cap. omnis anima. xj. quæſt. iij.
i l. obſeruãdũ. ff. de offi. præſid.

cùm ſupremi illi magiſtratus ordinariam iuriſdictionem Præſidalium reformant, quamuis iuſtæ fidei, quam de ipſis vulgus debet habere, derogatur, & pro fabula habētur Areſta ab ipſis Præſidalibus pronuntiata. Siquidem credi poteſt, errorem iuris vel facti illis ineſſe, ſicut ordinariæ iuriſdictioni, quem quotidie illi detegũt. Qui enim in vno falſum dixiſſe ſemel comprobatus fuerit, in reliquis mendax[a] eſſe intelligitur. Idem de errore fatendum eſt. Ideo ſupremæ illorum iuriſdictionis autoritas cõtemnitur, quando ſubalternæ eorum ſententiæ à Parlamentorum iudicibus in melius reformantur, quandoquidẽ culpam vnius actus ad omnia ſequentia opera extēdi ſæpiſsimè videmus. Rectè itaq; facturum Principem æſtimarem, ſi ordinariam iuriſdictionem detraheret à nouis illis Conſiliariis, vt tantùm extraordinaria cognoſcerent, quæ intra metas edicti ſolùm verſatur. Deſerunt ipſi quidem litigatorum iurgia, eáq; indeciſa relinquunt, vt quiſq; tueatur ſuam iuriſdictionem: & ita ordo confunditur[b]. Nec debet grauatè ferre princeps, quòd hæc ſcripſerim de hoc magiſtratuum ordine, qui habet cor rectum[c] ad excolenda officia iuſtitiæ. Siquidem illuſtriſsimi Reges, quorum iucundiſsimam habemus memoriam, multos magiſtratus, à ſe vel à maioribus ſuis creatos abrogauerunt, ſi æquitati & iuſtitiæ aliquando damnoſi[d] fuiſſent. Idem feciſſe rempub. Romanorum, quæ totius orbis tenebat imperium, legimus[e]. Boni enim Principis eſt, mutare leges[f] pro rei opportunitate. Cur igitur magiſtratuum dignitates non pote-

rit

a Felin. in c. fraternitatis. ext. de hæret. Iacobus Apoſto. in j. Epiſtol. cùm inquit, Qui peccauit in vno, factus eſt reus omnium.

b In c. peruenit. xj. quæ. j. & l. j. ff. ſi quis ius dicẽ. non obtemp.

c l. inter claræ. C. de ſum. Tri. & fide cathol.

d In Annalib. Reg.

e l. ij. ff. de orig. iur.

f In c. nõ debeat. extr. de conſang. & affini.

rit alterare, vel corrigere, ſi mutatio eiuſmodi reipublicæ ſui regni profutura videatur?

Præſidales Iudices, & Conſiliarij habere non debent à litigatoribus ſportulas, quas ſpecies vulgò appellant.

CAPVT III.

VETVS quæſtio in aula Principum fuit agitata de modo ſportularum, quas ex ſingulis litibus iudices exhauriunt: vulgò reportum aut ſpecies nominant. In omnibus auditoriis Curiarum earum præfinitio pro modo litis [a] & cauſæ fuit recepta, & corroborata diutina conſuetudine: cui dedit cauſam humana neceſsitas, in qua iudices incumbunt: & ne in litium deciſione labor ſit ſine mercede [b]. Debet enim à litigatoribus tantùm ſuppeditari, quantùm ſat eſſe videbitur victui mediocri [c]. Parum eſſet conueniens dignitati, ſi rerum eſſent indigentes, qui omnium abundātia eos antecellere debent, quorum futuri ſunt iudices: & id quidem ne deſpectui ſint hominibus propter paupertatis vilitatem [d]. Duo quidem ſunt, quibus inualuit conſuetudo iudicum de recipiendis ſportulis: tarditas & pigritia ipſorum iudicantium: altera eſt incredibilis & effrænata celeritas ipſorum litigantium: quia moleſtus eſt labor in diiudicandis litibus, cùm ſit graue ſuſcipere inimicitias [e] eorum, qui in iudiciis ſuccumbunt. Ideo nemo Conſiliariorū cauſarum definitioni adeſſe vellet, niſi eſſet calcari punctus, aut illectus ſportularū dulcedine. Futuræ enim mercedis [f] ſpes grauitatem laboris iucundiorem efficit. Quandoquidem iudicum negligentia, vel tar-

a In §. tripli. Inſtit. de act.

b In §. ſi quis autē. in Authen. de iudi.

c In §. ſcriptum eſt exemplar huius. in fi. Auther. vt iudi. ſine quoq. ſuf fra. & arg. c. cùm ſecundum Apoſtolum. extr. de præbend.

d In §. his qui cauſas. in Authent. de iudi.

e Experientia eſt magiſtra.

f Arg. l. vnica, C. de ſuffra. & d. §. ſi quis autē. ff. de iudi.

ditate, lites (quarũ curſus triennalis tantùm eſſe debet[a]) in æuum perpetuum extendi perſpicimus, licet ad definitionem controuerſiarũ ingens quæſtus eos inuitauerit: longéq; eos pigriores[b] fore exiſtimauerint, ſi gratis & mercede nulla deliniti, ad iudicandũ procederent. Cæterùm vſus feruescens litigãdi fuit in cauſa, vt à Principe permitterentur ſportulæ, quò ſeditioſorum hominum in litigãdo compeſceretur audacia[c]. Quotus enim quiſq; eſt, qui audacius fratrem in iudicio nõ interpellaret, ſi gratis haberet iudices, & mercede nulla conductos: cùm numeroſis ſportulis & fortaſſe grauioribus, quàm in iudicium deducta res ſit, à litibus pleriq; nõ deterreantur? Intolerabile enim pondus impenſarum formidoloſos homines à litibus abhorrere ſæpiſsimè cogit[d]. Demum ſi ſalariũ publicũ, quod iudicibus præſcripſit Princeps, ipſis ſufficeret, nec aliud commodũ ſportularum expectarent, temerarij litigatores nõ eſſent in cõditione deteriore poſiti[e], quàm humani litium cõtemptores, cùm omnes teneantur ex æquo ad cõtributionem publici ſalarij[f]. Verùm ſi tam ſit tenuis cauſa, vt ſumptus rem ipſam ſuperet, aut propter egeſtatem in præſtatione litigator minimè ſit ſufficiens: eo caſu gratis ius eſſe reddendũ[g] præcipit Imperator. Ideo litigantiũ penuria peruerſam illã conſuetudinẽ reſtringit. Ipſe tamen, accuratius perpenſo negotio, in ea ſemper fui hæreſi, & ſententia, vt crediderim improbũ eſſe vſum ſportularũ, quas à litigatoribus iudices extorquet. Siquidẽ in omni parte iuris venalitia iudicia reprobãtur[h]. Quid verò eſt aliud

a l. properãdũ. C. de iudi.

b Arg. Auth. multò magis. C. de ſac. ſanc. eccleſi.

c Argum. l. quod debetur. ff. de peculio.

d l. j. ff. de inoffic. teſta.

e c. eum qui. in ſext. de præb.

f l. vnica. C. de ind. lib. x.

g §. ſi tibi quoq; in Authẽ. de mãd. Princip.

h l. venales. C. quand. prouoca. non eſt neceſſe.

aliud venales eſſe ſententias, quàm pro ſentẽtiis obtinendis pecuniã offerre aut accipere? Si vera ſit eorum iactantia, qua gloriantur ſe prouinciarũ Præſides eſſe, in quibus omnia munera prohibita ſunt, præter eſculenta & poculenta[a], quæ intra paucos dies prodigãtur: neq; ſportulas, neq; aliud quippiam accipere debent. Quinimo ex Heſiodi ſententia munerum largitiones in iudicibus improbantur propter ſordium infectionem, eóſque doniuoros appellat, inquiens[b], ---Ἄλλα τε πολλὰ
Ἁρπάζων ἐφόρεις μέγα κυδαίνων βασιλῆας
Δωροφάγους, οἱ τήνδε δίκην ἐθέλουσι δικάσαι.
Id eſt, ---*Rapta*
Plurima iudicibus ſic corrumpendo dediſti
Doniuoris, hanc qui cupiunt diſcernere litem.
Memores ſumus & ipſi, ab eo tempore, quo forum circũcurrimus, multos egentiſsimos homunciones iniurias atroces fuiſſe paſſos, quarũ vltionẽ non ſunt auſi deducere in iudiciũ prætextu duriſsimæ paupertatis, cuius mole ad ſportularum penſionẽ[c] erant inſufficientes. Deinceps cõparatio non eſt inepta ſacerdotiorũ eccleſiaſticorũ[d] cum publicis magiſtratibus. Atqui illorũ miniſtri nihil debẽt accipere ab his, qui res ſacras peragunt[e], ne ſimoniæ labe teneantur; præter decimas & voluntarias oblationes. Ita neq; illi magiſtratus, præter publicũ ſtipendiũ, nihil habere debent ratione publicæ functionis. Cæterùm turba magna & graues diſſenſiones inter fratres Conſiliarios ſuboriũtur in rationibus ſportularum, quia aliis largius, aliis verò ſtrictius præfiniuntur, non inſpecta

a *l. plebiſcito. ff. de offi. Præſid.*

b *Heſid.* ἔργων, κὴ ἡμερῶν β.

c *Arg. d. §. ſi tibi quoq; in Auth. de mãd. Princi.*

d *Bart. in l. j. ff. ad leg. Iul. de ambi.*

e *ca. cùm in eccleſia. extr. de ſimon.*

conditione perſonarũ[a], nec qualitatẽ litis: ita vt propriis cõmoditatibus inſeruiẽtes, plurima ſint perturbatione affecti, quæ diſtrahit animũ à veritatis cognitione[b], maximè in dirimendis litibus. Eſt item aliud, quod me in hanc opinionẽ perduxit, videlicet quòd ſint ſibiipſis iudices[c] ad ſuum cõmodũ, largè interdum præfinientes modũ ſportularũ, quod abhorret ab omni diſpoſitione iuris. Aberrant igitur iudices illi, & procul ſunt à vero, ſi in functione officij aut dignitatis ad ampliſsimas diuitias ratione magiſtratus peruenerint. Tam graue fortaſſe eſt ſcelus, magiſtratũ[d] locupletẽ fieri in dicẽdo iure, quãtũ eſt ſacerdotem in rebus ſacris & diuinis mercaturã ignominioſè exercere. Ille enim ius ſuũ cuiq; reddens, meritò ſacerdos[e] dici poteſt. Exitus autẽ illarũ diuitiarum, malè quæſitas eſſe manifeſtè demõſtrat, quæ citò dilabũtur, & cum Simone Mago in æternæ ſalutis interitũ põſſeſſorẽ infeliciter trahũt[f]. Et id, quò magis abolendũ vſum ſportularũ putauerim, eſt inſatiabilis cupiditas quorũdam iudicũ, aut Conſiliariorũ, qui vt loculos infauſtos impleant, ex ſanguine litigãtiũ, ſæpe interloquũtur, cùm diffinitiuè negotia decidere valeant, & plures aliquãdo euomũt ſentẽtias in litis deciſione, cùm vna tantũ ſufficeret. Faciũt enim ex induſtria, vt ex litibus oriãtur infinitæ lites[g], quas totis viribus dirimere[h] debent, non autẽ in immenſum protẽdere. Serpſit autẽ paulatim hæc barbara & immanis cõſuetudo ex eo quòd xenia quædã admodũ exigua olim litigatores iudicibus offerebãt, tãtũ excitãdi gratia: quæ repudiare aut omnino nõ accipere

a *Cõtra verba & mentẽ noſtri edict. & l. vti liber. C. de collatio.*

b *Cato: Impedit ira animũ, ne poſſit cernere verum.*

c *l. vnica. C. ne quis in ſua cauſa iudicet. Accurſ. in propriis terminis, in l. de iure. ff. ad municip.*

d *l. vnica. C. de contract. iud.*

e *l. j. ff. de iuſti. & iur.*

f *Scripſi in §. tripli. Inſtitu. de act.*

g *l. iiij. §. ait Prætor. ff. de re iudi.*

h *l. quidam exiſtimauerũt. ff. ſi cert. pet.*

pere erat inhumanũ[a]: vnde nomen adhuc retinetur, ſpecies, proprietate vocis liberalitatem[b], nõ neceſſitatem indicante. Idcirco hæc vorago ſportularum, hæc infernalis hirudo, quæ ſubſtantiam pauperum exhaurit, rectum impedit iudicium[c], & iuſtitiæ officia omnino labefactat & deſtruit. Incommoda autem hæc non latuerũt[d] Principem Iuſtinianum, quibus torquentur ſubiecti ob exactionem immoderatam ſportularum: minimeque ignorauit vtilitates, quibus augebuntur res domeſticæ ſingulorum, ſi litigatores immunes ſint à iudicibus per abolitionem ſportularum: quamuis quæſtus immodicus imperio fuerit attenuatus, fortaſsis quòd ex fiſco maiora aſſignabantur ſtipẽdia iudicibus, quæ ad mediocrem victum ſufficerent pro conditione perſonarum, & officij qualitate perpenſa. Ea enim ratione fiſcus imperialis, licet eius quæſtus eſſet diminutus, locupletibus hominibus abundaret[e]. quo ordine introducto, plurima rerũ vbertas eſſet in imperio, & populis: quo fieret vt Princeps & populus omnium abundarent[f], quibus iter eſſet interclusum hoſtibus, vt ad bellum inferendum nobis formidoloſi, & non audaces exiſterent, & illorum vires abiectæ eſſent, quorum animis tunc proſtratis Princeps noſter totius orbis imperium facilè obtineret. Demum obliuioni tradendum non eſt, quòd quidam mali iudices, cùm vidẽt cauſam eſſe pauperis cuiuſdam contra potentiſsimum[g], qui nullam litigandi habet occaſionem, paupérque ille minùs ſufficeret ad præſtationem ſportularũ: ideo illi auaritia corrupti ſuf-

a l. ſolet. §. vetus. ff. de offi. procon. b d. l. plebiſcito. ff. de offic. præſid. c c. cùm ab omni. in fin. ext. de vit. et hon. cler. d §. conſideremus. in Auth. vt iudi. ſine quoq. ſuffra. e d. §. conſideremus. gl. in c. cùm eccleſiaſticæ. extra de except. f l. 1. & l. mercatores. C. de comerc. & mercat. g Arg. l. 1. ff. de alienat. iud. mutand. cauſ. fact.

fragium & calculos præbent in fauorem & gratiam potentioris, qui promptas in manu ſportulas litis relatori exhibet, quamuis iuſtè ſecundum legem vinci debuerit. Hic eſt finis, hæc ſunt nefaria pericula ſportularum, viri Chriſtiani. Non dubito ipſe, quin Principis [a] recta fuerit mens & animus peruigil in futuris malis euitandis: qua peſte & atra lue totam Galliam ille purgabit, ſi edixerit, amplius non eſſe locum ſportulis, & præſcripſerit [b] vel ex fiſco, vel ex publico victui honeſto iudicũ ſalaria conuenientia, ne mendicare, aut clanculum iudicia venundare cogerentur: quibus ſufficienter conſtitutis, ſi vllus iudicum aut Conſiliariorum eam legem temere violare præſumpſerit, & aliquid fuerit auſus accipere, præter eſculenta & poculenta [c]; quæ intra paucos dies prodigantur, ſupplicio à Cambiſe [d] lege inuento ſubiiciatur, qui malum quẽdam iudicem viuum iuſsit excoriari, vt metu tantæ ſeueritatis alij iudices ad vendẽda iudicia fiant tardiores [e]. Ex his ſatis conſtat, nihil aut parum roboris habere rationes, quibus inoleuit peruerſa illa conſuetudo de iudicũ ſportulis. Nã leges omnes, quæ loquuntur de eo genere ſportularũ, deciſionẽ [f] ſolũ tradũt de ſportulis, quas pedanei aut delegati iudices percipiũt, qui ex publico, aut ex fiſco nullum percipiunt ſalarium.

Cuius ætatis eſſe debent Præſidales iudices. CAP. IIII.

HAC edictali lege prohibitum eſt, ne quis huic [g] ordini Conſiliariorum adſcribatur ante ætatem XXV. annorum: quia qui aliis præeſſe volunt, in ætate perfecta debent eſſe

a l. in fundo. ff. de rei vẽd. l. ij. C. de prætor. pign.
b d. §. ſcriptum eſt exẽplar. d. §. conſideremus. in Auth. vt iudi. ſine quoq. ſuffrag. Vide gloſ. in d. c. cũ ab omni. extr. de vita & hon. cler.
c d. l. plebiſcito.
d Val. Max. lib. vj. ca. iij. tit. de ſeueritate.
e l. aut facta. §. fin. ff. de pœn.
f d. §. is qui cauſas in authen. de iud.
g l. ad rẽpub. ff. de munerib. et honorib.

eſſe conſtituti: qualis eſſe non poteſt ante illud tempus[a]. Siquidem morum integritas, in qua excellere debent huiuſmodi iudices, corporis temperaturam ſequitur[b], cùm ſit ſymmetrica quædam proportio[c] corporum & animorum. Hæc autem temperatura non facilè perſpicitur in adoleſcente, tum propter ſanguinis feruorem, qui ipſum ad omne genus illecebrarum[d] nefariè inuitat, tum propter rerum inſcitiam, in qua lubrica illa ætas quotidie verſatur: quia qui ad iudicandum in foro accedere volunt, præter ſummum prudentiæ lumen, magno rerum vſu præſtare debent [e]. Huius enim ciuilis diſciplinæ exercitatio non eſt propter cognitionem tantùm, cuius pueri ſunt capaces, ſed propter vſum[f], & praxin[g], cuius expers eſt minor annis xxv. Ad vſus enim acquiſitionem nos longo tempore indigemus: cuius labenti curriculo omnes humanas artes incrementũ ſuſcipere Martianus[h] notauit. Verùm Romani adoleſcentes, ne in otio vitam degerent, ante ætatem illam in foro erant auſcultatores, quos Græci vocãt ἀκουστικοῦς ϗ ἐχεμύθους[i], & cenſendi habebant immunitatem. Ipſe tamen adoleſcẽtibus quibuſdam ad functionem magiſtratus aditũ minimè intercluderem, ſi morum honeſtate frugẽ paternam, vel auorum ſanctimoniam, aut maiorum antiquam grauitatem videantur redolere. Quo caſu, ſi me Princeps audiret[k], ætatis venia eſſent donãdi. Nam Apoſtolus Paulus Epiſcopatus dignitatem Timotheo[l] nõ denegauit propter ætatis lubricum: quippe cùm admirabilis in eo virtus adoleſcentiæ

a l. ſi maritus. §. lex Iulia. ff. de adult.
b Galen. in libello, cui titulus, Quod animi mores corporis temperamentum ſequantur.
c Ariſtotel. in ij. de anim.
d l. ſi verò nõ remunerãdi. §. adoleſcẽs. ff. mandati.
e §. j. circa medium. in Authent. de iud.
f Ariſtot. j. Eth.
g l. ij. C. de ſal. mon.
h l. legalis. §. ornatricibus. ff. de legat. iij.
i Budæus in d. l. ad rẽpub.
k l. ij. C. de ijs qui ven. ætat. impetr.
l Paulus j. ad Timoth.

imbecillitatem penſaret. Idem in Iure ciuili de Nerua filio legimus, qui de iure reſpondit publicè, cùm vix decimumſeptimum ætatis annum abſoluiſſet [a]. Quod etiam Celſum Iureconſultum feciſſe in ſua adoleſcentia ſcriptum eſt [b], quorum reſponſa [c] legis autoritatem præ ſe ferebant. Contrà verò, ſi aliquis ſit ingraueſcentis ætatis ſenex, in quo mentis vires & animi induſtria ſuis rebus malè geſtis deficiant, aut qui vita turpi & inhoneſta repueraſcere videatur: non modò à functione munerum eſt arcendus [d], ſed etiam diris execrationibus ab omni hominum cœtu expellẽdus eſſet. Is verius puer, quàm vir, venit appellandus. Hoc præclaro edicto voluit Princeps intereſſe inter Præſidales Conſiliarios, & ſupremos illos Senatores Parlamentorum: quia ſicut horum autoritas maior eſt, quàm Præſidalium, ita maiorem ætatem, nempe triginta annorum, vetus Regum conſtitutio tribuit Conſiliariis ſupremarum Curiarum. quod canonica lege prouiſum eſt. Maximas enim dignitates eccleſiaſticas nemo poteſt obtinere, niſi ad metas 30. annorum [e] peruenerit. Inferiora autem miniſteria & dignitates exercere poſſunt, qui ad 25. ætatis annum progreſsi ſint, quorum temporum curricula Principes noſtri ſequuti ſunt in magiſtratibus eligendis.

a *l. j. §. initium. ff. de poſtul.*
b *l. ſi ſeruum. §. ſequitur. ff. de ver. ob.*
c *§. reſponſa prudentũ. Inſtit. de iur. nat. gent. & ciuil.*
d *Ariſtot. j. Eth. et per regulam oppoſitorũ. l. fi. § fi. ff. de legat. iij.*
e *c. cùm in cunctis. ext. de elect.*

Qui

Qui ad hoc munus iudicandi aſſumuntur, Licentiæ gradu ſaltem debent eſſe decorati.

CAPVT V.

AETATIS maturitas ſola iudicandi munere dignos non facit. Inanis [a] eſt enim temporis curſus ad aliquid perficiẽdum, ſi aliis potentioribus cauſis adiutus non fuerit. Quinimo ſi operam peruigilem & artificium ingens non addideris, iis quæ aliquãdo nouiſti, tempus [b] ipſum obliuionem parit, quæ ſapientiæ eſt inimiciſsima [c], cum qua nihil rectum, nihílque laudabile fieri poteſt. Ideo Principes noſtri ſuis Cõſtitutionibus, præter ætatis maturitatem doctores aut Licentiatos eos eſſe volunt, quibus reipublicæ curam & adminiſtrationem commendauerunt. Studiorum autem metas ad quinquennium [d] vſque extendi placuit: quo ſpatio diligenter peracto cum maxima laboris tortura ad latus Principis, aut ad publicum regimen laudabiliter aduocãtur. Verùm quia diutius in ſcholis [e] verſatum fuiſſe minimè ſufficit, & diuerſas percurriſſe academias legentiũ, ſi violentia quadam & magno impetu laboris Iuriſprudẽtiæ verum lumen non pertigerit. quod ſine docto aliquo interprete obtineri non poteſt, nec ex ſolis libris intelligi. Teſtis eſt Cicero [f] inquiens, nullam artem literis ſine interprete, & ſine aliqua exercitatione percipi poſſe. Non longè abieris. Num Ius ciuile veſtrum ex libris cognoſci poteſt? qui quàm plurimi ſunt: doctorem tamen luménq; deſiderant. Et ne temere illud tempus in ſtudendo videantur conſumpſiſſe, in

a l. obligationum ferè. §. placet. et ibi notat. ff. de act. & oblig. & in l. ſeruitutes. ff. de ſeruitut.
b l. peregre. ff. de acq. poſ.
c Zeno apud Ariſt. iij. Phyſic.
d In proœ. ff. et in proœ. Inſt. & in l. Iuriſperitos. ff. de excuſa. tutor.
e gl. in l. vnicuique. C. de proxi. ſacro. ſcrin. lib. 12.
f Cicer. lib. Epiſt. famil. 7. ad Trebatium.

gradibus ſuſcipiendis iudicio [a] ordinis Doctorum approbantur, prius quàm infulis Minerualibus incedant decorati. Et quia iudicium multorum eſt firmius [b], ſi in vnum coeant, approbatio eruditionis illorum viribus carere debet, ſi ad tentandum ſtudia promouendi potiores ſeptem [c] in locum præſcriptũ conuenerint. Quòd ſi aliquis ſcholaris tam inſignis ſit eruditionis, vt notoriè cõſtet, eum longè ſuperare ſcientiis & facundia Doctorellos ſeculi noſtri, minimè inficias irem, cum eo per ſedem principalem poſſe diſpenſari, vt Doctoribus [d] titulo tenus [e] præmiis & honoribus anteponendus eſſet. Siquidẽ hæc ſtudiorum experimenta [f] fiunt propter obſcuritatẽ nominis illius, de cuius eruditione ambigitur: cuius vires ſi haberemus perſpicuas, ad experimentũ confugere [g] eſſet vanum. Satis dolere nòn poſſum noſtræ ætatis vicem & infortunium, quòd ad id tempus infelix ſumus adducti, quo aurum & argentum, & magna alia munera publicos legum profeſſores corrumpunt: qui coquos & gladiatores, necnon luxurioſos quoſdam indignè exornant inſignibus titulis vel Doctoratus, vel Licentiæ, qui locum non haberent fortaſſe in ſentina. Studioſi autem literarum amatores cùm egeſtate preſsi ad eam laudem nòn poſsint peruenire, cum ſua prudentia ignominiosè torpeſcunt, & eorum optima ſtudia propter illorum inſatiabilem philargyriam rebus publicis nunquam profutura ſint. Vnde fit, vt in publicis adminiſtrationibus magnis quibuſdam pecoribus viri religioſi, & ſtudio veræ ſapientiæ dediti, poſthabiti

a l. magiſtros. C. de profeſſo. & med. lib. x. et l. nemini. C. de Aduoc. diuerſ. iudic.
b c. Prudentiam. ext. de offic. & poteſt. iud.
c l. ſi quis in archiatri. C. de profeſſ. et med. lib. x. et ibi Bart.
d gloſ. in l. j. C. de annon. ciuil. lib. xj.
e glo. in Can. qui Epiſcopus. xxiij. diſtinct.
f d. Can. qui Epiſcopus.
g l. j. §. j. ff. de actio. empt.

habiti

habiti ſint. Cæterùm emeriti profeſſores iuris apud vulgus imperitum ſunt in maximo riſu,& ludibrio, poſtquam in hoc gradu obtinendo nihil intereſt inter hebetes & effœminatos, & eos qui rerum pulcherrimarum ſcientia bonam partem ætatis contriuerunt. Sed huic publico malo ſolus Princeps mederi poteſt,ſi legem promulgauerit vetantem ne iuris ſcholarum Anteceſſores obolum quidem accipiant:ſed gratis,& mercede nulla allecti,de re literaria bene meritis hanc poſtremam coronã,tanquam cõſummatæ doctrinæ gloriã, porrigant. Et ne aſsiduæ publicè legentiũ exercitationes legitimo quæſtu careant,& præmio iuſti laboris,longè accommodatius eſſet, ex publico dignum & competens ſalarium præſcribere, ne tãtam gradus dignitatem venundare pateretur cum ſummo periculo literarum & reipub.incommodo.

Præſidales Conſiliarij iudices eſſe debent controuerſiarum, quæ mouentur ſuper rebus fiſcalibus, aut dominicis ipſius Principis,quæ in Burello tractantur.

CVPVT VI.

VETVS & nõ inuſitata quæſtio in foro Præſidali voluitur, num ipſi Conſiliarii litium debeant eſſe participes, quæ de Principis domminio inter priuatos exortæ ſunt.Quæ dubitatio multis annis iudicibus inter ſe peperit mutuas rixas,cùm de propriis cõmodis diſceptaretur. Seneſcalli,& Bailliui,qui in ordine primas obtinẽt, notionem ad ſe pertinere tantùm, contendunt, præſente

Procuratore Cæſaris [a], necnõ patrono fiſci. Et quòd deciſio cauſarum ſuper rebus dominicis & fiſcalibus non ſpectet pleno iure ad Præſidem prouinciæ, ſed ad Procuratorem Cæſaris, & Virum rationalem [b], multæ extant Imperatorum Conſtitutiones: licet inconſulto Præſide prouinciæ in hoc genere quæſtionum nihil ſit definiendum. Huiuſmodi quæſtiones, quæ ſuboriuntur inter priuatum & Principem, ab alio non debent decidi, quàm à Procuratore Cæſaris [c]. Et ita Feneſtella, optimus antiquitatis autor, cenſuit. Et licet res Principis, velut priuatæ & propriæ ipſius cenſeantur, alius tamen iudex eſſe debet priuatarum quæſtionum, & alius fiſcalium, quæ ſunt propriæ ipſius Principis: in quibus ſi quiſpiam aliquid faciat, nequaquam opus eſt interdicto. Sed ſi fortè de his rebus dominicis ſit controuerſia, Præfecti eorum iudices erunt, vt Vlpianus reſpondit [d]. Tales Præfectos Accurſius interpretatus eſt Cæſaris procuratores [e]. Ego tamen potius exiſtimauerim eos eſſe Rationales, id eſt Generales prouinciarũ, qui in re numaria ipſius Principis Præfecti ſunt [f]: apud quos ſinguli tributorum exactores rationes coguntur reddere. Cui officio & dignitati eſt præfectus in hac ampliſſima prouincia Dominus Cherdubien, homo excellenti ingenio & magna ſagacitate præditus. His fortè rationibus perculſi Seneſcalli aut Bailliui, ſibi vſurpauerunt notionem controuerſiarum ſuper rebus fiſcalibus, ordine Conſiliariorum ſpreto. Quorum error inextricabilis eſt, &

maximè

a *l. ij. C. ſi aduerſus fiſcũ.*

b *l. ad fiſcũ. & l. ij. C. vbi cauſæ fiſcal.*

c *Feneſtella in titu. de offic. Procur. Cæſaris.*

d *l. ij. § hoc interdictum. ff. ne quid in loco publ.*

e *Accur. in d. l. ij. § hoc interdictũ.*

f *l. apud Fiſcum. C. vbi cauſæ fiſcales.*

maximè iniurius Principi,& toti choro Aſſeſſorum. Nam Princeps ipſe hoc præclaro edicto[a] Parlamẽtis reſeruauit cauſas fiſcales & dominicas, & eas reliquit in ordinaria iuriſdictione Bailliuorum & Seneſcallorum, cuius ſunt iudices[b] omnes Conſiliarij huius ordinis. Nihil igitur vetat, quò minus ipſi cognoſcãt de rebus fiſcalibus & dominicis. Siquidem ipſi iudicant omnes lites aut in prima, aut ſecunda ſerie, quarum appellationes ad Parlamenta deferũtur. Et id ſatis explicant verba edicti, quibus eſt cautum, ipſos Conſiliarios cognituros de litibus nõ excedentibus quantitatem bis centum quinquaginta librarum, appellatione remota, præter quàm de rebus dominicis. Voluit igitur eos iudicare de rebus dominicis, non denegato prouocationis auxilio, ſed ordinariè, & id ſuadente regula exceptionis[c]. Cæterùm nónne cauſæ fiſcales & dominicæ pertractandæ ſunt apud Procuratorẽ Cæſaris, cum Præſide prouinciæ[d]? qui eſt Seneſcallus aut Bailliuus (vt vulgò fertur[e]) cuius membra ſunt Conſiliarij ipſi, & horum caput & Præſes[f] eſt ipſe Bailliuus, aut Seneſcallus. In nulla igitur lite definienda poterit præeſſe Seneſcallus aut Bailliuus, niſi aſsidente choro Conſiliariorũ. Alioqui horrendum eſſet monſtrum, quòd membra eſſent à capite ſeiuncta[g]. Deinde ſenatuſconſulto eſt deciſum, cauſas fiſcales & dominicas eodẽ iure eſſe terminandas[h], quo iure priuatorum negotia finem accipere debent. Nec voluerunt Principes ius diuerſum eſſe ſtatuendum in fiſcalibus & priuatis controuerſiis. Rationi ideo cõſentaneum erit, ſi eodem ſub

a Verba edicti circa principium.

b Lege verba edicti.

c l.nã quod liquidè.§.fi. ff. de penu legа. Bart. in l. j.ff. de regu. iur.

d d.l.ij.C.ſi aduerſ.fiſcũ.

e. Dè hoc diximus c.j.

f l.ſi eadẽ. ff. de offi. aſſeſſor.

g c.cùm non liceat. extrà de reſcript.

h l.item veniunt. §. ait Senatus. in verſi. in priuatorũ. ff. de peti. hæredi.

tribunali ab iiſdem iudicibus hæ diſceptationes inter fiſcum & priuatum exorientes, debito iure finiantur. Alioquin Princeps paruifaceret ſuum patrimonium[a], niſi eodem conſilio & electorum prudentia ex iam dicto patrimonio ortas difficultates expediendas ſuo ſacro edicto curaſſet: quippe cùm ante creationem Curiarum Præſidalium omnes ordinarij magiſtratus in deciſione cauſarum fiſcalium aſſidebant Præſidi prouinciæ. Multò igitur magis gratum erit Principi, de ſuo patrimonio definitum iudicium, quod conſtabit deliberatione Conſiliariorum, à quibus ille voluit ordinarios magiſtratus ſcientia & dignitate ſuperari. Omnium enim magiſtratuum iudicúmve longè intereſt rem Principis ſaluã eſſe[b]. Nec longè aberit à vero, qui illos Præſidales iudices titulo magiſtratus donauerit, vt quos Princeps cohoneſtandos tribus ampliſsimis nominibus cenſuit[c], videlicet Magiſtratus, Iudicis, & Conſiliarij. Igitur Principis lites cum priuatis motæ à Præſidalibus magiſtratibus & Cõſiliariis tantùm ſunt iudicandæ.

a Argu. c. intellecto. ext. de iureiurand.

b In c. vnico. de form. fidel. in Vſib. feudo. & in §. 1. in Auth. quid præſt. ab eo.

c In verbo edicti.

Num de his Conſiliariis Curiarum Præſidalium hæc nomina Iudex, Magiſtratus, & Conſiliarius verè prædicentur.

CAPVT VII.

QVAMVIS venuſtate nominum proprietates rerum non illuſtrentur[d]: (quin potius vſu comparatum eſt, voces leniores paulatim reddi dignitate rerum ſignificatarum, licet ipſa pronuntiatione videantur parum

d Notat. in l. vnica. C. de mutat. nomi.

ſuaues

ſuaues: cùm[a] vocabula ſint gratia rerum inuenta: res autem non ſunt à natura procreatæ propter elegantiam verborum) mali tamen exempli nō eſt[b], homini inditum eſſe nomen pulchrum & elegans, vt ſit quædam & nominum & rerum conſona proportio. Ideo Principis beneficentia ampliſsimæ illæ voces, nouis illis Cōſiliariis attributæ ſunt. Plenæ enim ſunt rerum & myſterij: & ea ratione ſunt datæ, vt taliū vocum crebra prolatione incitati[c] ſuæ functionis ſint memores, & verè dicantur propter optimum exemplum, & peruigilem curam, quales eos oportere eſſe[d] ipſæ voces luculenter demonſtrant. Nec dubium eſt, Regem hos titulos nominum magiſtratibus à ſe creatis potuiſſe largiri, qui omnis profanæ iuriſdictionis[e] fons eſt irriguus, & perennis. Poſtquā Iudicum, Magiſtratuum, & Conſiliariorum munera per eos exerceri placuit, cur nominum appellationes denegari debeant, non facilè ipſe perſpicio. In hoc enim ordine magiſtratuum vnus non eſt magis iudex, quàm alius, poſtquam cōmuni omnium[f] cōſenſu & concordia, aut maioris partis, lites dirimuntur: licet ex his vnus in gradu ſublimiori ſit poſitus, cuius grauitatem[g] & prudentiam, tanquam ducis cuiuſdam normam, alios ſequi oporteat. Ratio tamen, qua per Principem ſancitum eſt, eos nomine Iudicis nuncupandos eſſe, eſt, quòd Iudex ille, qui locum principem obtinet ſacris Regum Conſtitutionibus in decidendo, teneatur iudicare conformiter opinioni & conſilio[h] potioris partis. Sunt igitur muneris iudicandi participes: alioquin illum prima-

a Accur. in l. Labeo. ff. de ſupellectile leg. & nota. in l. ſi quis in fundi vocabulo. ff. de lega. j.

b l. facta. §. ſi ſub conditione. circa fin. ff. ad Trebellianum.

c Accur. in l. fi. in fin. in verb. nam ſolā. ff. ad municipal.

d In Can. ſi cupis eſſe, quod diceris. xvj. quæſt. j.

e l. j. ff. de Cōſti. Princi. & ibi Doctores.

f Cōſtat ex Regiis Cōſti.

g In c. in apibus. vij. q. j.

h Argu. l. quod maior. ff. ad munici.

rium iudicem[a] eorum ſententias pedibus ſequi non oporteret. Blaſphemiæ igitur ſcelere nefandiſsimo[b] non vacant, tanquam dubitantes de regia poteſtate, qui hæc tria nomina in ipſis Conſiliariis impudentiſſimè faſtidiunt.

a l. Meuiū. & l. quidā. §. Papinianus. ff. de adminiſtr. & peric. tut.
b l. ij. de crimi. ſacrileg.

Vtrùm in pompis ſolennibus, aut publicis locis Ordinarij Magiſtratus, qui ſunt Iudices primarum inſtantiarum, antecedere debeant Cōſiliarios Præſidales, nécne.

CAPVT VIII.

PLENAM ambitionis[c] & ſuperbiæ quæſtionem patefacere operæpretium eſſe duxi, quam fortaſſe conuicia & pugnæ in quibuſdā ciuitatibus audaciſsimè explicuerunt: videlicet an Ordinarij iudices primos accubitus[d] in menſis, & ſedes præcipuas in publicis locis obtinere debeant, eos ſequentibus Conſiliariis Curiarum Seneſcalliæ aut Bailliuiæ: cuius anteceſſus hæc ſunt argumenta: primùm quòd Ordinarij iudices[e] ſunt primi litium & cauſarum: Bailliuorum autem & Seneſcallorum Conſiliarij ſecundi ſunt iudices, poſt illos primos alteras ſententias ferentes. Debent igitur in ſecundo gradu dignitatis poſt illos poſiti eſſe. Item antiquior eſt ordinariorum creatio, quàm eorum qui erecti ſunt ad iudicandum in Seneſcallia aut Bailliuia. Iuſtè igitur his ratione[f] antiquitatis in fruendis honoribus veniunt anteferendi. Cæterùm in confeſſo eſt, quàm ſint ordinaria[g] extraordinariis præſtantiora. Primi illi iudices ordinariam iuriſdictionem exercent: illi autem potiſsimùm extra

c l. ambitioſa. ff. de decret. ab ordi. facien. vide Budæ. in l. ſi bene colloca tæ. ff. de vſur.
d In Euang. Matthæi.
e Arg. l. ex hoc iure. ff. de iuſti. & iure.
f l. in finalibus. ff. fin. regund. & in l. ſemper. ff. de iur. immunit. & in l. j. ff. de alb. ſcriben.
g l. in cauſæ. ff. de minori. xxv. ann.

extraordinaria pronuntiant. Quantò igitur extraordinariis illa habentur digniora, tantò præſtantior eſt gradus iudicum ordinariorum præfectura Conſiliariorum. Stulta [a] eſt hæc quæſtio & indigna peritorum auribus. Quin potius in cæca rerum imperitia verſantur, qui in dubium rem per ſe claram reuocant. Tam obſcœnus eſt error, ac ſi dicerent, terram igni [b] eſſe altiorem, quæ eſt vltimum elementorum. Minimè ibunt inficias, ordinarij iudicis ſententiam ab illis quandoque poſſe reformari [c]. Quinimo, ſi placitum fuerit, eos ab illis grauiſsima affici [d] mulcta, ſi litem ſuam dolo vel aperta ignorantia fecerint. Deinceps, Bailliuorum Curia ſupremis Parlamentorum Decuriis eſt vno gradu propinquior, quàm claſsis ordinariè iudicantium. Quātò enim [e] quid ad ſummum plus accedit, eò magis perfectum dici debet. Cæterùm [f] eam perſpicimus proportionem ordinariorum iudicum ad Bailliuos aut Seneſcallos, qualis eſt Bailliuorum ad Curias omnino ſupremas, cùm in medio ambarum claſsium ſint poſiti. Proinde vt à communi ſenſu penitus eſſet alienum, affirmare, Parlamentorum Conſiliarios in ordine dignitatis Seneſcallis fuiſſe poſtponendos: ita ridicula eſt profectò illorum opinio, qui contendunt in potiori gradu dignitatis ordinarios iudices collocandos eſſe, quàm Bailliuos, aut Seneſcallos, aut Conſiliarios eorum. Demum Bailliui & Seneſcalli vitæ & necis habent poteſtatem, tam priuilegiatorum, quàm priuilegio carentium, & in delictis quibuſdam [g] atrocioribus appellatione ad Parla-

a l. Domitius Labeo. ff. de teſt.

b Argu. l. j. §. fi. in verb. ſemper inferiorem ſuperiori ſeruire. ff. de aq. plu.

c l. j. ff. de appel.

d l. ſi iudex. ff. de var. & extraord. cognit. in tit. C. de pœn. iudi. qui malè iud.

e Bart. l. imperium. ff. de iuriſdict.

f Per locum à proportione rationum, in omni genere diſcipl. receptum.

g Cōſtat nobis edictis Regis.

mentum remota: quod nequaquam ordinariis iudicibus à Principe eſt conceſſum. Quid ad hanc dignitatem [a] melius addi poteſt? In quo igitur ordinaria Iuriſdictio huic mediæ claſsi Bailliuorum eſt conferenda? Certè in nulla parte iuris tam temere excogitata opinio defendi poteſt.

a l. j. ff. à quib. appel. non eſt.

Utrùm ſyncope criminalium & ciuilium magiſtratuum ſit iuſta.

CAPVT IX.

Magna creſcente litium ciuilium ſerie, quibus longæui hominis ætas vix ſufficiebat, à Principe decretum eſt, alium fore iudicem primarium ciuilium controuerſiarum, alium quoque maleficiorum: quod olim à pop. Roma. adminiſtrante imperium fuiſſe obſeruatum Pomponius ſcripſit [b]. Nam cùm maxima fuiſſent negotia Conſulum, & varia ferè per totum orbem; de capite ciuis Romani iniuſſu populi dicere ius non poterant: ideo conſtituit Quæſtores, qui capitalibus rebus præeſſent. Item poſterioribus temporibus, cum per Italiam magnis incurſibus latrones graſſarentur, magiſtratus creatus eſt nomine Latrunculator [c], qui de capite latronum ius tantùm diceret, interdicta pecuniariæ litis cognitione. Cuius in loco hodie quis verius dixerit eſſe Mareſcallos. Eadem ſanè [d] ratione impulſus fuit Princeps ad ſyncopen criminalis iuriſdictionis, quæ ipſum commouit, vt ſupremam poteſtatem decerneret Præſidalibus in certo cauſarum genere. Nam cùm videret

b l. ij. §. iiſdem temporibus. vſq. et quia, vt diximus. ff. de orig. iur.

c l. ſolennis. §. latrunculator. ff. de iudic.

d l. illud. ff. ad legẽ Aquil.

rec

ret decurias Parlamentorum minimè ſufficere infinitis aceruis ſacculorum, præcluſit (vt antè referatum eſt) viam friuolis & inanibus appellationibus: præſertim in minimis cauſis, vt iret obuiam [a] malitiis hominum, & impoſturis litigatorum. Ita maiores iudices Bailliuorum, cùm eſſent obruti cauſarum multitudine, explere non poterant ſuum munus ex animo, tam in ciuilibus negotiis, quàm in animaduertendo in homines facinoroſos. Idcirco vtiliter generi hominum ab illis criminalem notionem tranſtulit ad iudices maleficiorum. Vix enim fieri poteſt, aut non [b] facilè fit, vt quis fungatur vice duarum perſonarum. Noluit igitur Princeps promiſcuis [c] actibus ſuorum magiſtratuum turbari officia. Alias [d] enim leges, alia tempora & obſeruationes ſolennitatum ſpeculari oportet in ciuilibus, & alias in puniendis maleficiis. Idcirco diuerſos eorum eſſe iudices, rectè congruere illi ſanctiſsimè viſum fuit. Ex illo promiſcuo officiorum vſu eueniebat, vt criminibus conuictos [e] non velox, ſed tarda pœna ſubduceret, aut liberandos pro ſua innocentia diuturna cuſtodia, in latumiis forſan abditiſsimis, maceraret, ita vt carcere, qui cuſtodiæ cauſa eſt ſacratus, propter ciuiles eorum occupationes ad pœnam [f] inuentus eſſe videretur, aut ſi burſalis [g] & quæſtuoſa eſſet alicuius ardui criminis inquiſitio, amore lucri maleficio inueſtigando dabant operam, & ciuiles hominum diſſenſiones, & reliqua forenſia negotia in æuum perpetuum protelabantur [h], cum magno iuſtè litigantium incommodo. Satis igitur

a l. in fundo. ff. de rei vendic.

b l. ſi plures. ff. de pact.

c l. conſulta diualia. C. de teſtam.

d l. pen. §. ad crimẽ. ff. de publ. iudi. & l. fin. ff. de dilat.

e l. fin. C. de cuſtod. reor.

f l. aut dãnũ. §. ſolent. ff. de pœnis.

g Salic. in rub. C. qui ac cuſa. poſſ.

h Contra l. properandũ. C. de iudic.

laudari non poſſet hæc diſtinctio magiſtratuum ſaluberrima.

Vter alteri in honoribus & pompis publicis ſit præferendus, an criminalis iudex ciuili, an ciuilis criminali.

CAPVT X.

MALAE quæſtiones ſemper ſe offerunt nobis, & iurgiis ambitioſis incenſæ. Exoritur dubitatio de honorabili anteceſſu iudicũ. Criminalis iudex gloria inflatus ſtat, clariorem dignitatem ſuo officio iniunctam eſſe audacter aſſeuerans: nempe quod mero putatur imperio in animaduerſione improborum hominum: ciuilis autem ſimplicem exerceat iuriſdictionem tantùm, aut miſtum imperium propter modicam coërcitionem ſibi competentem. Merum enim imperium in ſcala[a] graduum locum principem ſibi vendicauit. Ambigendum igitur non eſt, locum potiorem eſſe tribuendum criminali propter maioris ſuæ iuriſdictionis exercitationem. Proinde ille notionem habet πραγμάτων, id eſt, rerum: hic verò προσώπων, id eſt perſonarum. Perſonæ autem rebus ſunt longè præſtantiores[b]. Magis igitur honorandus eſt Magiſtratus maleficiorum, quàm ciuilis. Cæterùm criminalis ille in caſtigandis malorum prauis affectionibus Ethicen optimam partem Philoſophiæ pertractat, cùm pœnarum exemplo mali terreantur[c], & boni ad virtutis augmentum procedant alacriores. Ciuiles verò iudices circa œconomicæ partes tantùm

a l. imperiũ. ff. de iuriſdi. omni. iud. & ibi. Doct.

b Can. præcipimus. xij. q. ij. §. j. inſtit. de rer. diuiſ.

c l. aut facta. §. fin. ff. de pœn.

verſ

verſantur, cùm iura reddant [a] de familiaribus negotiis, quæ intra ædes & extra geruntur. Oeconomica verò, altera pars Philoſophiæ, primæ illi ſapientiæ iure optimo ſubiicitur, quæ omnium [b] diſciplinarũ Princeps & regina meritò eſt habenda. Nec maiorem hanc dignitatem & excellentiam perturbat, ſi opponatur, ciuilem illum iudicem in maiore parte ſuarum cauſarum hoc nouiſsimo edicto eſſe ſupremum, appellatione remota [c]: quia poteſtatem ferè eandem poſteriori edicto à Principe iudices criminales ſunt ſortiti, qui prauitate hæretica [d] conuictos flammis viuos abſorbẽt: & monetarios adulterinos feruenti oleo ſupponũt: ſacrilegos & itinerum graſſatores vltimo damnant ſupplicio, penitus appellatione remota. Et ita Principi noſtro placuit. Si ſupremus ille exiſtit in iudicando, hic in maximis illis delictis Parlamentorum cenſuræ nõ eſt obnoxius. Parem enim habet cum ipſo poteſtatem in iis quatuor maleficiis exterminandis. Minuenda eſt hæc opinio: nec ſatis roboris & energiæ habent antecedentia argumẽta. Quin potius ipſe potiorem honorem ciuili iudici eſſe decernendum exiſtimauerim, & eum ducem eſſe oportere in omni caterua publici conuentus. Nam criminalis & ciuilis iudices in pari gradu vicarij ſunt Bailliuorum aut Seneſcallorum primas obtinentium. Atqui ciuilis iudicis creatio longè antecedit criminalis magiſtratus originem, & nouam erectionem: ideo in genere eodem [e] functionis, ciuilis criminalem antecedet: quia immediatè vterque Bailliuum aut Seneſcallum ſequitur. Anti-

a §. altera. Inſtit. de inutil. ſtipul.

b Ariſtot. j. Ethic.

c l. j. ff. à quib. appela. non licet.

d Cõſtat edicto regio.

e l. j. ff. de alb. ſcribẽ. l. j. C. de Conſ. lib. ij.

quitati [a] meritò eſt cedendum. Item ſi exercitio aut occupationi aliquãtum gloriæ & laudis concedendum ſit, longè vberiora negotia & accumulatius ſuppetũt actiones ciuili, quàm criminali iudici. Cõtractus enim frequentius celebrantur, quàm delicta committãtur. Igitur propter occupationes [b] crebras ciuilis in primo ordine ſedere debet, altero ſubſequente. Cæterùm monumenta & veſtigia priſtinæ vtriuſque Iuriſdictionis coniunctæ in eo ſuperſunt. Igitur eſt illi anteponẽdus propter memoriã luctuoſam [c] amiſsi criminalis imperij. Adde, ſi lubet, quòd criminalis iuriſdictionis exercitatio [d] odioſa eſt & plena mœroris propter pœnale ſeueritatis iudiciũ. Quare illius gloria reſtringi debet. Vide quàm ſit carnifex deteſtabilis, qui ſententia damnatos morte [e] afficit: à quo criminalis iudex parum abeſſe videtur formidoloſis hominibus, qui præſente iudice maleficiorum, quamuis non ſit crudelis, ferè [f] exangues præ nimio metu deficiunt, & titubant loquentes. Nec enim veris laudibus illum poſſunt honorare, cuius autoritas orta eſt ad effundendum ſanguinem hominis, etiamſi iuſtè pœnam ſit promeritus. Magiſtratus hic criminalis in ſubſidium ciuilis iudicis à Rege inuentus eſt: quia ſi potuiſſet ambobus generibus iuriſdictionis vti, minimè merum imperium ab eo abſtuliſſet: quia exercitio vtriuſque iuriſdictionis fuiſſet ſeruatus. Concludamus igitur, ciuilem iuriſdictionem cumulatiori honore eſſe laudandam, quàm criminalem.

a l.ſemper. ff.de iur. immunit. & l. in finalibus. ff.fin.regũd.

b l.ij.§.fin. argum.illius text. & ibi Accurſ. ff. de verb.ſig.

c l.fi.C.de inſtit. & ſubſtitut. l. iure ſuccurſum eſt.ff.de iur. dot.

d l.interpretatio. ff. de pœn.l.cũ quidam.ff.de liber.et poſth.

e Vide Bar. in l.fi.§.fi.ff. de pign act.

f Cano.crudelis non eſt. xxiij.q.v.

Vtrùm

Utrùm principalis Locumtenens, abſente iudice maiore, debeat in honoribus iudici criminali præferri.

CAPVT XI.

PERSPICVE ſatis demonſtratum eſt, ciuilem iudicem, primarium vulgò appellatũ, anteferri debere criminali Supppræfecto principali, quem Locumtenentem appellant. Aliquos tamen dubitaſſe memini. Quòd ſi abſens fuerit Primarius ille iudex, certi iuris eſt, illũ Suppræfectum, eo abeunte de ciuitate, ciuilem iuſtitiã, tanquàm caput & principem, cum conſilio aſſeſſorum pertractare. Subintrat [a] igitur in locum Primarij iudicis. Ergo vt ciuilis iudex criminali dignior eſt, ita illo abſente, tãquam ſubrogatus, criminalem honorum præeminentia debet vincere. Nam ante criminalis creationem, abſente Primario iudice, nullus erat in ciuitate dignior Locumtenente, ſecundùm Bailliuos aut Seneſcallos. Ego tamen contrà putauerim; Iudices maleficiorum Suppræfectis Seneſcallorum, poſt maiores iudices, eſſe anteponendos. Siquidem iuris eſt explorati, criminalem magiſtratum in deciſione maleficiorum longè eſſe ſuperiorem Suppræfecto locum tenente. Abſurdum igitur & à ratione alienum eſſet, in ciuilibus [b] illum eſſe ſuperiorem criminali iudice, qui illi in delictis coërcendis eſſet ſemper anteponẽdus: & ita eueniret, eundem [c] eſſe inferiorem & ſuperiorem reſpectu eiuſdẽ perſonæ: quod in nullo genere diſciplinarum ſuſtineri poſſet. Item ridiculum eſſet, criminalem, præ-

a l. ſi cũ. §. qui iniuriarum. ff. ſi quis caut. non obtempe. Vide Bar. in l. j. §. hæc actio. ff. ſi quis teſtamẽ. liber eſſe iuſ. fuer.

b Arg. l. cũ quæritur. ff. de ſtatu hom.

c In rubri. ext. de magiſt. & l. præceptoris. ff. ad leg. Aqu.

ſente Primario iudice, eſſe in maiori dignitate collocatum, quàm Suppræfectum locumtenentem, & illo abſente[a] Suppræfectum Criminali eſſe maiorem. Ordo enim dignitatum hac ratione peſſum [b] iret in confuſionem omnium magiſtratuum.

a Arg.l.eũ qui ædes. ff. de vſucap.
b l. j. C. de Coſſ. lib. xij.

Vtrius autoritate debeat fieri proclamatio publica, aut interdicta prohibitoria ne quid fiat, vnde poſſet delictum naſci, an ciuilis, an criminalis iudicis.

CAPVT XII.

IVDEX criminũ cuiuſlibet ſceleris, prohibitionem ſuæ iuriſdictioni competere arbitratus eſt, quemadmodum & animaduerſionem: quia cùm ſit maleficiorũ vindex[c] & ſeuerus vltor, ideo hominum improbitati futuræ obuiam ire, ſuarum partium eſſe exiſtimauit[d]: quod per publicam proclamationem aut prohibitorium interdictũ poterit fieri: quia naſcentis delicti iuriſdictionẽ à Principe obtinuit: ideóque de cauſis[e] poterit cognoſcere, vnde naſcuntur mala. Publicas itaque ſaltatorum[f] turbas, aut hiſtrionũ impudiciſsimos actus, necnõ ſpectacula laruatorũ[g] pernicioſiſsima ſolus poterit prohibere, vnde malorum congeries naſcitur infinita. Cui enim conſequens datũ eſt, omnia ſunt permiſſa antecedentia[h], ſine quibus illud nequit conſiſtere. Abſurdum quoque eſſet, alium eſſe iudicẽ, qui prauum actum prohibuerit, & alium eſſe magiſtratum, cuius autoritate delinquens pœnas daret legitimas. Hac enim ratione delicti continentia[i] ſcinderetur. Videamus quare

c Apoſt. ca. xiij. ad Rom. & in d. l. imperium.
d l. in fundo. ff. de rei vẽd. l. æquiſsimũ. ff. de vſufr.
e l. ij. ff de iuriſd. om. iud.
f l. j. ff. de colleg. illicit.
g l. mimæ. C. de Epiſcopal. aud.
h l. ad rem mobilẽ. C. de procurat.
i l. nulli. C. de iudic.

quare ille pœnas ſtatutas à lege delinquentibus declaret. certè non vt damna delictis illata reſarciantur, (quod fieri non poteſt) ſed vt alij exemplo ſuppliciorum [a] perterriti ad inferendam iniuriam, aut ad ſimilia edicta ſint minùs audaces. Vetare igitur malos actus poterit ante natiuitatem delictorum. Siquidem prohibitio talis actus, & indictio pœnarum, ad impediēda delicta noſtro iure inuenta ſunt. Laudabilius enim eſt, futuris malis obuiam [b] ire, quàm poſt illata vulnera remedium quærere. Nec debet ſtupere lector, quòd criminalis iudex eſſe non debet ante originem delicti. quod verum eſt, ſed ita eſt intelligendum, quantum ad pœnam infligendam, non autem ad prohibendum actum, qui eſt ex ſe malus, aut ex quo neceſsitate naturæ delictum oriri poteſt. Secus autem ſi per accidens, aut παρὰ προσδοκίαν, & præter intentionem ſcandali immineret periculum: Cuius actus prohibitionem verius crediderim eſſe de notione iudicis primarij [c], non autem criminalis: & ita puto omnia antecedentia & conſequentia alicuius criminis pertinere ad iuriſdictionem illius iudicis, qui de eo crimine eſt pronuntiaturus.

a d.l.aut facta.§.fin.ff. de pœnis. & Cicero j.offi.

b l.fina.C.in quib.cauſ.in integr.reſtit. non eſt neceſ.

c d.l.æquiſsimum, & l. qui reſtituere.ff.de rei ven.

Vtrùm iudices Præſidales, appellatione remota pronuntient de criminibus incidentibus cauſæ ciuili, in cuius deciſione appellationi deferre minimè conſueuerunt. CAPVT. XIII.

SVBORTA eſt diſcordia inter Curias ſupremas Parlamentorum, & Præſidales, de iuriſdictione criminum, quæ ciuilibus controuerſiis incidunt. Harū iudices

præſumpſerunt, grauiſsimis perculſi rationibus, de his criminibus,quæ incidunt,iudicare appellatione remota,ſicut de principali ciuili,vt omnium[a] dependentium tales ſint deciſores, quales ſunt principalium quæſtionum,à quibus illa dependēt. Alioquin cauſarum catena [b] & connexus diuideretur: quod ab omni iudiciorum praxi abhorret. Nam ſi de criminibus ſic emergentibus, interiectæ appellationi pareant, illi ſupremi de his criminibus cognoſcere accurratè non poterūt, niſi inſpectis meritis & qualitatibus ciuilis quæſtionis, & ita quidem, propter continentiam [c] litis, cauſæ ciuilis ſeriem non poterunt perſcrutari,quæ ab illis ſupremo iudicio eſt definita. Et ita alterum è duobus neceſſe eſt euenire, aut quòd Parlamenta obſcurè de his delictis iudicabunt, veritate non planè cognita: aut ipſa obiter & perfunctoriè de his litibus pronūtiabunt, quas Præſidales appellatione remota deciderūt:& ſic poſthabita Principis volūtate, tam præclarum edictū eludetur [d]. Tergiuerſator enim & impoſtor malignus[e] protelandæ litis gratia conabitur ciuili negotio delictum aliquod coaceruare, vt occaſione criminis, ciuilis illa diſceptatio in longinquam prouinciam, vbi eſt Parlamentum,deferatur. Morandæ enim ſolutionis[f] gratia inextricabiles nodi debitores inuoluunt. Cæterùm imperiali lege ſancitum eſt [g], ciuilem quæſtionem cum incidente criminali eiuſdem ſententiæ finibus eſſe terminandam. Abſurdum igitur eſſet,eandem ſententiam eſſe ſupremam ratione ciuilis cauſæ,& ſubalternam aut inferiorem propter

a l.quoties. C.de iudic.

b l.nulli.C. de iudic.

c d.l.nulli. & argu.l.j. ff.de ori.iur.

d l.ſi Prætor.ff.de iud.

e l.ſatis apertè.C. de falſ.

f d.l.ſatis apertè.

g l.pen.C.de ord.cogn.

crimen emergens, cùm nihil ſit diuerſo iure.[a] cenſendum. Deinceps eſt tanta connexio & affinitas principalis negotij & criminis incidentis, vt ſi aliquis ſit iudex in principali[b] competens, de incidenti negotio poterit cognoſcere, de quo notionem habere principaliter non poſſet: & id quidem propter coniunctionem rerum natura differentium. In conſequentiam enim principalis negotij res ex ſe inhabiles ciuilem diſpoſitionem congruentiſsimè ſuſcipiunt[c], & non ſortiuntur naturam à principali differentem. Inanis profectò eſſet eorum iuriſdictio, ſi carerent[d] coërcitione in delinquentes circa ciuiles quæſtiones, aut in eos qui autoritatem illorum contemnunt, cùm pœnali iudicio illos poſsint caſtigare[e]. Hac ratione ſequens eſſet, criminalem ciuili, & non ciuilẽ criminali magno[f] eſſe præiudicio: quod nequaquam tamen fieri debet. Nuper tamen à Curiis ſupremis reſcriptum impetratum eſt, quo Princeps declarauit, nunquàm ſe habuiſſe in animo, vt Præſidales crimina emergentia deciderent, appellatione remota: ſed voluit iura antiqua eſſe ſeruanda in criminalibus, tam principaliter, quàm incidẽter motis: videlicet vt damnatis quacunque ſpecie criminis, ad ipſas Curias ſupremas prouocare minimè denegetur. In edicto bis centum quinquaginta librarum Princeps nullum addidit verbum de emergentia iſtorum criminum. Ideo illorum iudicia voluit tractari iure[g] communi obſeruato, quod appellationes patiebatur quaruncunque cauſarum: & maximè cùm nihil habeant commune delicta

a l. eum qui ædes. ff. de vſucap.
b d. l. quoties. C. de iud.
c c. ex literis. ext. de iu. patron. et in l. quædam. de acquir. rerũ domi.
d l. fi. de off. eius cui mãd.
e l. vnic. ff. ſi quis ius dic. non obtemp. & in l. vnica. C. quand. ciuil. criminal. præiud.
f d. l. vnicã. quand. ciuil. actio criminal. præiudicet.
g l. ſi extraneus. ff. de cõdictio. cauſ. dat. cau. non ſeq. & in l. ſancimus. C. de teſtam.

cum contractibus. Aliter Parlamenta amiſiſſent bonam partem accuſationum criminalium; Siquidem procaciſsimi homines ad delinquendum inflammati ſunt occaſione alicuius litis ciuilis. In hac diſcordia ſedanda Princeps ſecutus eſt Papale Decretum, quod conſtituit [a], vt ſi petitione hæreditatis, coram ſeculari iudice motæ, natiuitatis quæſtio inciderit, de ea profanus ille iudex non cognoſcat, ſed ſit ad eccleſiaſticum iudicem remittenda. Non diſsimiliter præcipit Princeps faciendum, vt ſi ex ciuili aliquo negotio, cuius Parlamentum eſt incapax, crimen aliquod emerſerit, ipſi Præſidales ciuile negotium remota appellatione finiant, & criminalis quæſtionis ſupremam deciſionem deferant ad Parlamenta.

a ca. lator. extr. qui fil. ſint legit.

Latronum ſupremi ſunt iudices, appellatione remota, Præſidales.

CAPVT XIIII.

AVGVSTVS Imperator [b] de peſtifera latronum crudelitate ita reſcripſit: Per omnes regiones, in quibus fera & periculi ſui neſcia, latronum feruet inſania, probatiſſimi & diſtrictiſsimi defenſores adſint diſciplinæ, & quotidianis actibus præſint, qui nõ ſinãt crimina impunita coaleſcere, remoueãt patrocinia, quæ feruorem reis & auxiliũ ſceleroſis impartiendo, maturari ſcelera fecerunt. Quietẽ enim publicã conturbant, & ſeditionibus totũ orbem immiſcent, & niſi magiſtratus eorum audaciam reprimerent, nulli domus

b l. per omnes. C. de Defenſor. ciuit.

prop

propria ſatis tutum eſſet refugium. Propterea Arcadius Imperator[a] cunctis hominibus pro quiete cõmuni exercendæ publicæ vltionis tribuit facultatem. Nam ſi latro ſit manifeſtus, vel ſeditio prærupta, factióque cruenta, aut alia iuſta cauſa, quam mox Præſes literis excuſauerit, morámque non recipiat, non pœnæ feſtinatione, ſed præueniendi periculi cauſa: tunc punire permittitur, & deinde ad Principem ſcribere. Et ita Vlpianus reſpondit.[b] Princeps autem artes exquiſitas inueſtigare curauit, vt ſuæ prouinciæ, quarum ditione potitur, pacatæ & quietæ[c] ſint, & careant malis hominibus, nec non latronum incurſu. Harum artium fuit accuratiſsima, cùm ſanxit, locum nõ fore appellationi, ſi itinerum graſſatores à Præſidalibus quocunque genere ſupplicij per ſententiam fuerint damnati: quia cùm ipſi iudices expectarent euentum appellationis, interea latrones vel fractione carcerum, aut teſtium[d] corruptione, vel precum importunitate emeritas pœnas eludebant: & ita crebris latronum incurſibus, ad vrbes progreſſus parum erat frequens, nec hoſpes erat ab hoſpite tutus. Propterea debitas pœnas procraſtinandas nõ eſſe iura ſanctiſsimè conſtituerunt. Nec debent grauatè ferre Parlamenta, hanc Seneſcallorum poteſtatem, quia ſupremam hanc iuriſdictionem Latrunculatores ſortiti ſunt, qui ſerie longè breuiori in latrones animaduertunt, quàm Præſidales. Legum enim ſunt peritiores, & maiorem æquitatem redolent in iudicando, quàm illi, qui præſcripto iure vtuntur. Nec debent admirari nouitatem

a l. fina. C. quando lic. vnicuiq. ſine iud. ſe vind.

b l. ſi quis filio exhæredato. §. hi autẽ omnes. ff. de iniuſ. rup. irrit. teſt.

c l. cõgruit. ff. de officio Præſid.

d Arg. l. ſi quis vltro. ff. de quæſtion.

huius edicti, cuius æquitas ex nouiſsima Conſtitutione Conſtantini ferè emanauit, inquientis[a], "Obſeruare curabis, ne quis homicidarum, veneficorum, "maleficorum, adulterorum, itémq; eorum, qui "manifeſtam violentiam commiſerunt, "argumentis, teſtibus ſuperatus, "voce etiam propria vitium, "ſcelúſque confeſſus, "audiatur ap- "pellans."

a l.ij.C.quorum appella. non recipiãt.

F I N I S.